Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

…нвай 1921 оной …н 21-hээ гарана. | № 82 (18405). | 1990 оной апрелиин 8, воскресени | Сэн 3 мүн.

КПСС-эй ЦК-гай Тогтоол

«ПРАВДА» ГАЗЕТЭ ТУХАЙ

КПСС-эй Централына Комитет „Правда" газетэ тухай тогтоол баталан абаба

…шэнэдхэлгын мү- …й, обществын ажа- …hалбаринуудые …шэнэдхэлгын хэ- …шууд сэхээр шэ- …рэнэй ажал ябуул- …гурим болон онол …үзэгдөө дуулдаа- …шэр, үргэн ехэ зо- …КПСС-эй урда та- …тогтоол соо тэмдэг- …нь Конституцяар …н КПСС-эй хүтэл- …hаа партиин ар- …н эрхэ байдалда …уулала удха шанар- …Энэнтэй дашарам- …ртиин манлайта нэ- …үрые бэхижүүлхэ, …тэрэнэй үзэл сур- …ческэ үүргэ нү- …дхаха зорилго шэ- …дана. Иимэ бүтэм- …худэлмэридэ пар- …элдэ, нэн түрүүн …ЦК-гай орган — …газетэдэ шухалын … олгогдоно.

…тор «Правда» га- …логдоhон материал- …мжээн мүнөө үеын …д уншагшадай хэ- …дэ гүйсэд дүүрэ- …скадаггүй байгаа гэжэ КПСС-эй Централына Комитет тэмдэглэнэ. Манай бүхы партийна хэблэлдэл адли, «Правда» газетэ үг зорилгоёо бэелүүлхын тула ажал ябуулгаяа эдэбхитэйгээр шэнэдхэхэ, тиихэдээ үндэhэ баримтагүй бодомжын, ходо дабтагдадаг нэгэл янзын түхэл шэнжэнүүдэй, албан хойрог ба ёhын тэдысэ хандалгын зүйлнүүдhээ эрид шууд арсаха ёhотой. Шэнэ түхэлэй хэблэлэй — арад зоной, тэдэнэй аша түhые сахидаг, сүлөөтэ ба зүб, үнэн сэхэ, нюуса нөөсэгүй, уншагшадай этигэл найдалые харюулдаг, бултанда ойлгосотой хэлэн дээрэ тэдэнэртэй хөөрэлдэдэг хэблэлые ленинскэ гол ёhонуудай хүсэн түгэс, бодото удхаар нэбтэрүүлхэ шухала.

Үнэн зүб үгэ, хубилган шэнэдхэлгын ажал ябуулгые гүнзэгыгөөр, ушар ёhо ойлгодогоор шэнжэлгые, бодото түйлалтануудые, мүн социально-экономическэ бэрхэшээл түбэгүүдэй, дутуу дунданuудай, общество дотор социальна түгшүүрилые үүдхэдэг хангалтагүй үзэгдэлнүүдэй ушар шалтагаануудые тодо хурсаар сэгнэлгые уншагшад манай хэблэлhээ хүлеэнэ.

Эндэhээ хэблэлэй хүдэлмэридэ табигдадаг эрилтэ улам ургажа байна. Политическэ асуудалнуудаар богоор шашалдаха, бодото ажал хэрэгүүд тухай сэхээр бэшэхэ, бодото тодорхой жэшээнүүдээр олониитые хүмүүжүүлхэ гэhэн Ленинэй партийна хэблэлдэ үгэhэн захяа заабари мүнөөдэр онсо шухала удха шанартайгаар дахинаа соностоно бшуу. Хубилган шэнэдхэлгын үндэhэ hуури дээрэ обществын тогтууритай hайн бүхы хүсэнүүдые нэгэдүүлгэдэ, жаргаалгада манай хэблэл эдэбхитэй, зохёохы ёhоной, бүтэмжэтэй hайн үүргэ дүүргэхэ уялгатай.

Үнэн зүбые, имагтал үнэн зүбые бэшэхэ, КПСС-эй хараа шугамые, хубилган шэнэдхэлгые шууд сэхээр ябуулха хараа шугамые оролдосотойгоор, залан сэхээр ябуулха гээшэ коммунистнууд - журналистнуудай, ороной партийна хэблэлнүүдэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй партийна уялга мүн.

Партиин хэблэлэй гол трибуна байhан дээрэhээ «Правда» КПСС-эй политика бэелүүлгын гол шухала шэглэлнүүдтэ анхаралаа хандуулха уялгатай.

Хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые, КПСС-эй ЦК-гай февралиин болон мартын (1990 он) Пленумүүдэй суртал hургаалнуудай үндэhөөр партиие шэнэдхэлгые гүнзэгыгөөр али бүхы талаарнь харуулха гээшэ хубилган шэнэдхэлгын мүнөөдэй шатада бүхы партийна публицистикэдэл адли, «Правдын» гол темэ болохо ёhотой. Тиихэдээ шэнэдхэгдэhэн парти хэдэа Марксын, Энгельсэй, Ленинэй hургаалые зохёохы ёhоор хүгжөөжэ, социалис хүгжэлтын хүдэлмэришэн анги, бүхы ажалшадай аша туhые элирхэйлэн харуулдаг социалис хүгжэлтын парти болоно гэжэ тоолохо ёhотойбди. Тэрэ гүрэнэй засагай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэе дээрээ даажа абанагүй. Өөhэдынгөө политикаар, бүхы бодото ажал хэрэгээр арад зоной этигэл найдалда хүртэhэн, коммунистнуудаар дэмжүүлэн арадай депутадуудай Соведүүдтэ, бусад зургаануудта, ниитын эмхидэлнүүдтэ ажалаа ябуулдаг демократиин үндэhөөр булангда мэдэрэгдэhэн хүтэлбэрилэгшэ байха гэhэн үүргэтэй. Тэрэндэ хабаагүй уялгануудhаа сүлөөржэ, КПСС теоринуудые, ажал ябуулгануудай программануудые зохёолгодо, эмхидхэлэй ба хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ, обществые нэгэдүүлгэдэ, кадрова политика бэелүүлгэдэ хүсэлэл оролдолгонуудаа гаргаха ёhотой. Партийна олониитын засаг түрэдэ үндэhэлэн, демократиие гүнзэгыгөөр бэелүүлэн, парти шэнэ эрхэ байдалда зорилгоёо амжалтатайгаар бэелүүлжэ шадаха байна.

КПСС-эй XXVIII съездэдэ бэлэдхэлэй үедэ «Правда», бүхы партийна хэблэл совет арадай болон партиин гаталhан замые үргэнөөр, гүнзэгыгөөр шэнжэлгэдэ, тэрэнэй эмхинүүдэй урда табигдаhан шэнэ зорилгонуудые шиидхэлгэдэ эдэбхитэйгээр нүлөөлхэ зэргэтэй. Ниитэ парти дотор үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэжэ байhан үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд, съездын урда тээхи КПСС-эй ЦК-гай Платформын, партиин шэнэ Уставай проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ энэ талаар шэглүүлэгдэхэ ёhотой.

Партийна хэблэлэй хуудаhанууд дээрэ бүтэмжэтэй hайн хөөрэлдөөнүүдые хүгжөөхэ, тэрэниие партийна залан сэхэ хараа шэглэлнүүдээр ябуулха, социализмые шэнэдхэлгын хараа бодолнуудые баримталдаг ниитын бүхы хүсэнүүдые түлөөлдэг олониитые тэрээндэ үргэнөөр элсүүлэн хабаадуулха, манай hунган шэлэhэн социалис харгы замые буруушааха талаар али бүхы hэдэлгэнүүдые орёо хурсаар, бата найдамтайгаар шүүмжэлхэ хэрэгтэй. Социалис үзэл сурталда совет арадай талархадаг байлгын ба Эсэгэ ороноо ёhотойл hалбаран хүгжэлгын, үнэн сэхэ байдалай орон болгохо талаар тэдэнэй патриотическа хүсэл эрмэлзэлэй хоорондохи гүнзэгы ехэ холбоое харуулха. Хэдэн үеын хүнүүдэй түүхэдэ үг залгамжалгые харуулхадаа, Агууехэ Илалтын 45 жэлэй ойе, фашис тахалhаа дэлхэйе сүлөөлэлгэдэ хүн түрэлтэнэй урда совет арадай айхабтар ехэ габьяатай байhые онсолон тэмдэглэхэ шухала.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЦК-гай мартын (1990 он)

Пленум дээрэ hайшаагдаhан проект

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА ХИНАЛТА-ШАЛГАЛТЫН КОМИССИ ТУХАЙ ДҮРИМ

1. КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комисси (ЦКРК) партиин съезд дээрэ hунгагдадаг, тэрээндэ мэдэлтэй байдаг. Тэрэ парти дотор программна документнүүдэй ба КПСС-эй Уставай, партийна съезднүүд болон конференцинүүдэй шиидхэбэринүүдэй ямараар бэелүүлэгдэжэ байhанай хойноhоо хиналта тогтоодог, партийна жаяг журамай ямар байhые, парти доторой ажабайдалай ба партийна зан ябадалай ёhо гуримуудые сахилгые хинадаг; КПСС-эй бюджедэй гүйсэдхэлые, КПСС-эй ЦК-гай болон тэрэнэй эмхи зургаануудай, предприятинуудай, хэблэлнүүдэй мүнгэн hангай-ажахын ажал ябуулгые шалгадаг; партиhаа гаргагдалгын асуудалнуудай талаар ороhон гомдолнуудые хаража үзэдэг.

Албан хойрог ябадалда, гансал өөрын hанал бодол баримталгада, дура зоргоороо зонхилон хүтэлбэрилгэдэ, партийна политикада хубиин ба гэнтын ушар байдалай нүлөөлэлгэдэ эсэргүү хэмжээнүүдые КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комисси абадаг.

2. КПСС-эй ЦК-тай харилсаатайгаар КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комисси:

— ЦК-гай гүйсэдхэхэ органуудай шиидхэбэринүүдые баталан абаха үедэ хамтаараа хэлсэхэ гуримые сахилгын хойноhоо хиналта тогтоодог, хэрбээ тэдэнэй КПСС-эй Уставые хазагайруулжа абтаhан байгаа hаань, партиин программна документнүүдтэ, орон дотор хүсэндөө байhан хуулида тааралдан зохилдоогүй hаань, эдэ шиидхэбэринүүдые буруушаадаг, КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүд, партийна съезднүүд болон конференцинүүд дээрэ зохихо дурадхалнуудые оруулдаг.

— Партийна организацинуудай хандалгануудые, коммунистнуудай, ажалшадай бэшэгүүдые, мэдүүлгэнүүдые КПСС-эй Централына Комитедтэ, тэрэнэй эмхи зургаануудта, хэблэлнүүдтэ хэблэлэй органуудта, предприятинуудта хаража үзэхэ талаар тогтоогдоhон гурим сахилгые шалгадаг.

— КПСС-эй бюджедэй гүйсэдхэлые, тэрэ тоодо партиин гэшүүнэй түлбэринүүдые абалгын, бүридхэлгын, хубаарилгын ямар байhые хинадаг, мүн ЦК-гай, тэрэнэй эмхи зургаануудай, хэблэлэй органуудай, хэблэлнүүдэй болон предприятинуудай мүнгэн hангай ажахын ажал ябуулгые шалгадаг.

3. КПСС-эй ЦК-тай харилсаатайгаар КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комисси:

— коммунистнуудай мэдүүлгэнүүдээр гү, али өөрынгөө эдэбхи үүсхэлээр эрхэ мэдэлэйнгээ хэмжээн соо партийна организацинуудай ажал ябуулгын зарим асуудалнуудые шэнжэлдэг, партийна организацинуудай hунгагдадаг органуудай хүдэлмэридэ ушаржа байhан дутуу дунданuудые усадхаха талаар зохихо партийна органдо гү, али КПСС-эй Централына Комитедтэ дурадхалнуудые оруулдаг;

— партийна организацинуудай, хиналта-шалгалтын комиссинуудай болон партийна комитедүүдэй хоорондохи харилсаануудта тохёолдоhон арсалдаата асуудалнуудые хаража үзэлгэдэ хабаададаг, КПСС-эй зэргэнүүдэй нэгэдэлые бэхижүүлдэг; партийна организацинуудта, hунгагдадаг партийна органуудта өөhэдынгөө хараа бодолые сахин хамгаалха талаар үсөөнхиин эрхын хашагдахагүйн хойноhоо, олонхиин дуугаар абтаhан шиидхэбэринүүдые бүхы коммунистнуудай бэелүүлгын хойноhоо адагладаг;

— КПСС-эй Уставые партиин гэшүүдэй бэелүүлгые хинадаг, партийна зан ябадалые, жаяг журамые хазагайруулха талаар гэмтэй коммунистнуудые харюусалгада хабаадуулдаг. КПСС-hээ гаргаха тухай ЦКРК-гай шиидхэбэри партийна тус тус эхин организацида мэдээсэгдэдэг, хэрбээ тэрэнэй буруушаагаад байгаа hаань, партийна эхин организациин түлөөлэгшэдэй хабаадалгатайгаар ЦКРК-да энэ хэрэг хоёрдохёо харагдажа, тэрэнэй hүүлээр баталагдан абтаhанда тоологдодог;

— партиhаа гаргаха тухай союзна республикануудай Компартинуудай ЦК-нуудай, партиин крайкомууд болон обкомуудай, союзна республикануудай Компартинуудай хиналта-шалгалтын комиссинуудай хизаарай ба областной партийна организацинуудай шиидхэбэринүүдтэ гомдолнуудые хаража үзэдэг;

— республикануудай, хизаарнуудай, областьнуудай ба бусад партийна организацинуудай хиналта-шалгалтын комиссинуудай хүдэлмэридэ туhаламжа үзүүлдэг.

4. Союзна республикануудай Компартинуудай, хизаарнууд болон областьнуудай партийна организацинуудай, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй партийна органуудай дурадхаhан коммунистнуудай дундаhаа КПСС-эй съездын тодорхойлhон бүридэлтэйгеор Централына хиналта-шалгалтын комисси hунгагдадаг. КПСС-эй ЦКРК-да hунгагдаhан коммунистнууд партиин бусад түбэй hунгагдамал органуудай бүридэлдэ орожо шадахагүй.

КПСС-эй ЦКРК-гай пленарна засединуунууд шухала хэрэгтэй гарахада, гэбэшье жэлдээ хоёр дахинhаа үсөөн бэшээр үнгэргэгдэдэг.

Централына хиналта-шалгалтын комиссиин гэшүүд КПСС-эй Централына Комитедэй Пленумүүдэй хүдэлмэридэ зүблэхэ дуунай эрхэтэйгээр хабаададаг. Шухала хэрэгтэй болоод байгаа hаань, КПСС-эй ЦК-гай болон ЦКРК-гай нэгэдэмэл Пленумүүд зарлагдадаг.

5. Централына хиналта-шалгалтын комисси өөрынгөө пленум дээрэ саг үргэлжэ хүдэлдэг органиие — бюроое, тэрэ тоодо КПСС-эй ЦКРК-гай арбан жэлhээ бага бэшэ партийна стажтай түрүүлэгшэнэрые hунгадаг. Түрүүлэгшэнэрынь ээлжээгээр КПСС-эй ЦКРК-гай пленумүүдэй болон бюрогой засединуунуудые хүтэлдэг, КПСС-эй ЦК-гай Президиумэй ба бусад гүйсэдхэхэ зургаануудай засединуунуудта хабаададаг.

Энэ Дүримэй үндэhөөр КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комиссиин пленум ЦКРК-гай бюрогой эрхэ түлөөлэлгэнүүдые, тэрэнэй тоое тодорхойлдог.

6. Централына хиналта-шалгалтын комисси тэрэнэй эрхэ мэдэлдэ хабаатай асуудалнуудаар тогтоолнуудые абадаг, шалгалтануудай дүнгүүдээр актнуудые бэшэдэг. Шалгагдаhан органуудай, предприятинуудай ба эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд хэлэгдэhэн ажаглалтанууд болон дурадхалнуудай үрэ дүнгүүдээр абтаhан хэмжээнүүд тухай КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комиссида мэдээсэхэ уялгатай.

7. Централына хиналта-шалгалтын комисси хүдэлмэрээ олондо мэдээсэлгын оршон байдалда ябуулдаг, тэрэнэй абаhан шиидхэбэринүүд партийна хэблэлдэ толилогдодог.

КПСС-эй Централына хиналта-шалгалтын комиссиин гэшүүд уялгануудаа дүүргэхэдээ, тэдэнэй ажал ябуулгада хабаатай байhан бүхы партийна документнүүдые хэрэглэхэ эрхэтэй.

8. Централына хиналта-шалгалтын комисси өөрын аппарадтай юм. Тэрэ партийна бюджедэй мүнгэ зөөреэр байлгагдадаг, тэрэнэй байгуулалтые, штадуудые бэеэ даагаад баталдаг.

9. Централына хиналта-шалгалтын комиссиин гэшүүдые тэрэнэй бүридэлhөө гаргаха тухай асуудал КПСС-эй Уставаар хараалагдаhан гуримаар шиидхэгдэдэг.

ТАБАН ЖЭЛ: *ажалай түрүүшүүл хөөрэнэ*

ТҮЛӨӨЛХЫ ҮҮРГЭЭ ШАНГАДХАХА

…шэлэй заводто hүүлэй жэлнүүдтэ …бшалтанууд боложо байна. Энээ…най хүдэлмэрилэгшэд дэмжэнэ, hай…Хүүшанай завод ха юм даа. Удаан …түхеэрэлгэнүүдынь hэлгэгдээгүй …Тиимэhээ үйлэдбэриие hайжаруул…технологи нэбтэрүүлхэ талаар ехэ …зохёогдоод, бэелүүлэгдэжэ …энэ талаар хэгдэжэ байhан хүдэл…ниишье дайраа. Урдань бидэ дүр…цехтэ хүдэлжэ, ёлкын нааданхай, …болон бэшэ жэжэ-бужа юумэ гар…габди. Мүнөө энэ цехнай үгы …шэл хатуужуулха участок болгог…

…участогта хамтадаа 29 хүн ажалла…лэнэй 7-ниинь коммунист, үнгэрhэн …намайе парторганизациин секрета…hунгаа hэн. Коллективнай ба…hаа, эбтэй этэй, ехэ юумэ бү…адаха юм. Бидэ, коммунистнууд, …ээ үндэр бүтээсэтэй ажалда эл…ехэл оролдодог гээшэбди. Пар…нууд гол түлэб hайнаар хүдэлдэг, …ходоо дүүргэдэг юм. Тиигээд…бхитэй, бүхы юумэеэ хэлсэжэ бү… оролдодог.

…энэ жэлдэ бүхыдөө 40 мянган дүр…метр шэл хатуужуулжа гаргаха даа…үүргээ hэмди. Манай ажал хүн…Хэдэн мянган градус халуун пеэ…рын шэл хэжэ хатуужуулха хэрэг…

…юумэн журамhаа эхитэй гэжэ дэ…даггүй. Бидэ, участогай коммуни…дэ онсо анхарал хандуулдаг …Коллективэйнай гэшүүд булта …энэй хүдэлдэг зон. Тиимэhээ эн…нүүдые hайн мэдэдэг, сахидаг …Ажалай журам эбдэхэ, ажал…гүй ушар байдаггүй. Хүн бүхэн …мэргэжэлтэй, нэгэнэй ямар бэ нэгэ …ажалдаа гараагүй hаань, тэ…hэлгэхэ хүн байха. Бидэ шэл хэм…отолдог, хатуужуулаад, удаань …түсхай хайрсагууд соо хэдэг гээ…Үдэр бүри эдэ бүхы хүдэлмэри …хэгдэдэг. Хэрэлдэжэ, «энэ тэрэ …гүйб» гэжэ буляалдажа байхэ …харагүйт. Юуб гэхэдэ, бидэ булта …үнhөө дулдыданабди.

…гол түлэб нээмэл партийна суглаа… үнгэргэдэгбди. Тиихэдэмнай пар…бусадшье зомнай байлсадаг …«туужа» оруулдаг бэшэбди, …ерэдэг заншалтай. hаяхан пар…XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха …ЦК-гай Платформын проект зүб…hэмди. Эндэ гансашье комму…бэшэ, мүн партийнабэшэшье хү…hэн байна. Сэхыень хэлэхэ…документ хүн бүхэнэй анхарал та…hонирхуулhан байна.

…«Партийна шэнэдхэлгэ тээшэ» …ехэ анхаралтайгаар уншааб. …эхин организацинуудай үүргэ …мүнөө үе сагай болон то…оршон байдалай зорилгонуудые …өөрынгөө байгууламжын, …болон ажал ябуулгын түхэл …суглаануудые, политическэ …нуудые хэды дахин, ямар гу… үнгэргэхые өөрөө мэдэхэ...» гэ…зүб гэжэ hананаб. Жэшээлхэдэ, …үсөөн коммунистнуудтай ор…hара бүри суглаа үнгэргэhэнэй …? Минии hанахада, иимэ орга…хоёр hара соо нэгэ гү, али

квартал соо нэгэшье суглаа үнгэргөө hаа болохо байна.

hара бүхэндэ хэлсэжэ байха юумэн байдаггүй. Тиимэhээ шухала асуудалай үгы байхада суглаа үнгэргэхэдэ, коммунистнуудые hонирхуулнагүй. Энэ хадаа партийна суглаа хайша хэрэгээр үнгэргэхэ ябадал түрүүлнэ. Хүнүүдшье хашаршадаг байна. Бидэ суглаагаа hонинкоор үнгэргэхые оролдодог гээшэбди. Тиимэhээ хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэл татаха асуудалнуудые хэлсэнэбди. Жэшээлхэдэ, hүүлэй үедэ «Шинии партийна билет», «Коммунист ба хубилган шэнэдхэлгэ», «Коммунист ба тэрэнэй гэр бүлэ» гэhэн асуудалнуудтай партийна суглаануудые үнгэргөөбди. Эдэ суглаанууд дээрэ олон дутагдалнууд элирүүлэгдээ. Зарим коммунистнууд партбилетдэйнгээ хаанашье байhые мэдэхэгүй байшоо. Гэр бүлэдөө шэрүүн зантай партиин гэшүүдэй манда бии байhан тухай үгэ хэлэгшэд хэлээ.

Хоёрдохёор, партийна түлбэри тухай хэлэхэ хүсэлтэйб. Юуб гэхэдэ, манай заводто ехэ мүнгэ түлэдэгhөө боложо, партийна биледээ тушааhан хүнүүд бии. Манай участогта иимэ юумэн үгы. Гэбэшье эдэ бүгэдэ коммунистнуудай hанаа зобооно. КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект соо хэлэгдэhэн зүб. Энээниие бага болгохо хэрэгтэй. Партиин ветерануудhаа огто энэ түлбэри абахаяа болихо дурадхал оруулха байнаб. Жэшээлхэдэ, бидэнтэй хүдэлжэ байhан Клавдия Исааковна Гороховская пенсидэ гаранхай. Пенси 100 түхэриг абадаг юм. Энээнhээ 20 мүнгэ партийна түлбэри түлэнэ. Энээнhээ доогууршье пенситэй партиин гэшүүд олон. Тиимэhээ манай парти эдэнэй хэдэхэн мүнгэгүйгөөр үгырхэгүй гэжэ hананаб.

Түгэсхэлдөө партиин Советскэ райкомой хүдэлмэри тухай хэдэн үгэ хэлэхэ hанаатайб. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй хүдэлмэрилэгшэд, өөhэдөө секретарьнаршье ажалша коллективүүдээр үсөөн ябана, хүнүүдтэй уулзанагүй. Бидэ нэгэдэхи секретариие нэгэ дахин хараа hэмди. Олонхи коммунистнууд тэрэниие танихашьегүй. Райкомой үдэрнүүд гэhэн hайн заншал үгы болошоо. Эдэ бүгэдэ, минии hанахада, партиин нэрэ хүндые үргэнэгүй.

Мүнөө үедэ манай партиие муушалжа байhые би буруушаанаб. Би юрын хүдэлмэришэнби, минии энэ hаналые олон хүн зүбшөөхэ байха. Тиимэhээ КПСС-эй XXVIII съездын урда тээ боложо байhан хөөрэлдөөн ехэл hайн юумэн гэжэ тоолоноб. Эндэ партиин гэшүүн бүхэн өөрынгөө hанамжа хэлэхэ, партияа аршалха уялгатай. Мүнөө үедэ коммунистын үгэhөө, бэелүүлhэн хэрэгүүдhээ ехэ юумэн дулдыдаха. Тиимэhээ коммунист бүхэн съездэдэ бэлэдхэлэй үедэ нүлөөлхы үүргээ шангадхаха ёhотой.

П. ПЛЯСУНОВА,
Улаан-Үдын шэлэй заводой шэл хатуужуулдаг участогай парторганизациин секретарь.

ҮДЭР БҮХЭНӨӨ — ҮНДЭР УРГАСАДА

УРДЫНХИhАА hАЙН

Хабарай дулаахан эдэ үдэрнүүдтэ тала дайдын, хүбшэ тайгын хүр саhан хайлажа, hайрам шарьяса урдана. Эгээл энэ үедэ ажахынуудай луговодуудай бригада болон звенонуудай гэшүүдтэ харюусалгатай хүдэлмэринь эхилбэ гээшэ ааб даа.

Тээмэндэ Хориин районой уhалууриин системын начальник П. Н. Павловтай уулзахадаа, ажахынуудай луговодуудай ээлжээтэ хаhаяа али зэргын бэлэдхэлтэйгээр угтажа байhаарнь hонирхон хөөрэлдөө hэм.

— Манай район соо уhалууриин 64 системэ хүдэлгэгдэхэ юм. Тэрэнэй хүсөөр дүн хамтадаа 15.907 шахуу гектар газар амидаралта уhаар үндалуулагдаха. Тэрэ тоодо 2266 гаран гектар тарялангай поли, 10.690 гектар сабшалан, 2950 гаран гектар бэлшээри уhалагдаха байна. Эдэ бүхы газарыемнай 65 звено болон бригаданууд харууhалжа, уhалхаар даажа абаа,— гэжэ нүхэр Павлов хэлэхэ зуураа, хармаанhаа дэбтэрээ гаргажа хараад: — Дээдэ-Тайлсын совхозой луговодууд Доодо-Голой болон Доодо-hугын, харин Анаагай совхозойхид Байсын-Үбэрэй уhалууриин системэнүүдые хүдэлгэхөөр бэлдэжэ байна,— гэжэ тэрэ нэмэбэ.

Хориин районой ажахынууд «Фрегат» түхэлэй 32 түхеэрэлгэтэй юм. Тэрэнэйнь хүсөөр 1836 шахуу гектар тарялан үндалуулагдаха байна. Эдэ поли дээрээ силосэй болон овощой ургамалнуудые тарихаар түсэблэнэ.

Үдын совхозой тарялан, сабшалан дээрэ «Фрегат» түхэлэй түхеэрэлгэнүүд хамагhаа олоор тодхогдонхой.

Хориин совхозой луговодууд болон механизаторнуудтай уулзахадамнай, газараа уhалха хүдэлмэреэ саг соогоо эхилхэ байhанаа найдуулан хэлээ hэн.

— Улаан-Одонойнай отделениин уhалагдадаг бүхы газар дүршэлтэй луговод-механизатор Галихмат Булатович Булатовта даалгагдажа үгэнхэй. Энэ нүхэрнай хүдэлмэридөө нарин нягтаар хандадаг. Тиихэдэ Захын сабшалан Пунсык Батуевта, Наринай нуга Александр Дондоковто даалгагданхай. Эдэнэр сабшаланhаа үбhэ ногооной баян ургаса хуряажа абаха талаар яhала дүршэлтэй болонхой юм — гээд, Хориин совхозой ахамад мелиоратор И. И. Маркисеев хөөрэнэ.

Тус ажахын Ааланай отделениин уhалагдадаг сабшалан дүршэлтэй хонишод, малшад, механизаторнуудта даалгагдажа үгтэнхэй. Ээзэтэй болоhонhоо хойшо эдэ газарhаа ногооной баян ургаса абтаха гэжэ эндэхид этигэнэ.

Гэхэтэй хамта «Агрохимия» нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд минеральна үтэгжүүлгэ асарха хүдэлмэреэ урда жэлнүүдэйхидэл адляар унжагайруулжа, нобшоржол байна.

— Сабшалан, тарялангай хүрьhэндэ оруулагдахаар ойройдоол 100 тонно минеральна үтэгжүүлгэ асарагдаад байна. Үлөөшыень хэзээ асархань мэдэгдэнэгүй. Энээн тухай тодорхой харюу «Агрохимия» нэгэдэлhээ хүлеэhээр үнинэйбди,— гэжэ Маркисеев голхоронгёор хэлээ hэн.

— Манай совхозой луговодууд сабшалан, тарялангай хүрьhыень hайжаруулжа, баян ургаса абаха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулдаг болонхой юм. Түхэреэн жэлэй хугасаа соо луговодууд сабшалан дээрээ хүдэлдэг. Энэшье жэлдэ ехэ хүдэлмэри хээ, үргэлжэлүүлжэшье байна. Уhалууриингаа hубаг, ханаабуудай хаалта, залуурнуудые шэнэлээ, бүхэлөө. Нуга, сабшалангаа hөөг бургааhанhаа, шулуу шохойhоо сэбэрлээ. Үбэлэй янгинама хүйтэнэй үедэ горхон, булагуудай эхиндэ тошо мүльhэ хүргэжэ ноосолоо, — гэжэ Дээдэ-Тайлсын совхозой ахамад мелиоратор П. О. Никитин хөөрэнэ.

— Манай Анаагай совхозой луговодууд сабшалан, бэлшээриеэ үндалуулха талаар ехэ юумэ хээд байна. Үбэлэй үедэ тошо мүльhэн бага бэшээр хүргэгдөө. Коммунист, тэжээл үйлэдбэрилхэ цехэй бригадир Бородинай хүтэлбэри доро луговодууд хамаг ажалаа эмхидхэжэ ябуулаа. Газарай хүрьhэндэ оруулагдаха минеральна үтэгжүүлгэнь хүсэд хүрэхөөр асарагданхай. Наг шэбхэшье тарялан дээрэ гаргагдажа эхилэнхэй, — гэжэ совхозой мелиоратор П. С. Носырев хэлэнэ.

Хүлэй совхозой лугомелиоративна отрядай гэшүүд бригадир Михаил Егорович Хайдуковайнгаа хүтэлбэри доро хабарай нарата үдэрнүүдые ашагтайгаар хэрэглэн ажаллана. Нёдондо тус отрядай гэшүүд тэжээл бэлэдхэхэ талаар үндэр дүнгүүдые түйлажа, район дотороо шалгараа hэн. Энэшье удаа урдынхиhаа муу бэшэ дүнгүүдые түйлаха хүсэлтэй ажаллана.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

САГ СООНЬ...

Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой механизаторнууд энэ жэлэй хабарай тарилгые түгэс бэлэдхэлтэй угтажа байна. Эндэхи тарьяшад мүнөөдэрэй байдалаар тарилгада хабаадуулагдаха техникэеэ тэрэ тоодо: бүхы сеялкэнүүдээ, плугуудаа, культиваторнуудаа, борнойнуудаа, сцепкэнүүдээ бултыень бэлэн болгобо. Колхозой 26 тракторай 24-нь заhабарилагдаhан байха юм. Үлэгшэ хоёр трактортаа техническэ талаар хангалга hаядаа хэжэ дүүргэхэ байна.

Ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй мэдүүлhэнэй ёhоор, байгша ондо нуга сабшалан дээрэ, тэжээл бэлэдхэлгэдэ хүдэлгэгдэхэ мөөртэй тракторнууд олон дуталдахаар хүлеэгдэнэ. Тиимэhээ иимэ байдалhаа гарахын тула тус колхозой механизаторнууд, инженерно-техническэ мэргэжэлтэд бүхы бии байhан техникэдээ саг сооньтехническэ талаар хангалга хэжэ, тэдэнээ ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын түлөө оролдохо байна.

Е. СУРМАЧ.
Хяагтын район.

ТҮГЭС БЭЛДЭНХЭЙ

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой хартаабхашадта энэ хабарнай ондоохоноор хүрэжэ ерээ. Жэл бүхэндэ баян ургаса малтадаг Р. Загиев, А. Зинатов, А. Варфоломеев гэгшэд тарилга хэхэ, газараа элдүүрилхэ техникэеэ түгэс бэлдээ юм.

— Бүхы юумэеэ эртээнhээ бэлдэдэг ондоохон, бэрхэ байха. Нёдондо 22 мянган центнер ургаса малтаха түсэбөө 35,5 мянган центнертэ хүргөө hэн. Мүнөө хартаабхашад поли дээрээ наг шэбхэ зөөнэ. Байгша ондо баян ургаса заабол ургуулха хүсэлэнтэй,— гэжэ ажахын профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ М. И. Никитин магтан хэлээ hэн.

Мухар-Шэбэр.

Т. НАГАЕВА.

ПРЕЗИДЕНТДЭ ХАРЮУ АБТАБА

ВИЛЬНЮС. (ТАСС). Тэрээндэ болон литва арадта СССР-эй президент М. С. Горбачевой хандаhан Хандалгада Литвагай Верховно Совет харюу үгэбэ.

Литвагай республикын Верховно Соведтэ, литва арадта Танай хандаhан Хандалгануудые тон ехэ анхаралтайгаар, Танай хараа бодолые ойлгохо хүсэл эрмэлзэлтэйгээр угтаhан байгаабди гэжэ тэрээн соо хэлэгдэнэ.

Бэеэ дааhан байдалтай гүрэнүүдэй бүлэдэ Литвае бусаахые шиидэнхэй байhан ушарай Советскэ Союзай, Танай өөрынтнай, хүндэтэ Президент, hанаае зобоожо байhыень бидэ мэдэрнэбди.

Гүнзэгы үндэhэ баримтатай үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдые хэхэ, таарамжагай шиидхэбэринүүдые абаха тон орёо хүшэр байдалай тохёолдожо байhыень таанад зүбөөр сэгнэнэт гэжэ энэ документ соо тэмдэглэгдэнэ. Энээниие амгалан ёhоор шиидхэхэ талаар Танай гаргаhан бүхы хүсэлэл оролдолгонуудые бидэ үндэрөөр сэгнэнэбди. Гэбэшье Танай хараа бодолдо хабаатай зарим асуудалнууд маанадта ойлгогдосогүй байна. Үнэн сэхэ хөөрэлдөө хэхэээр Литва урдынхидал мэтэ бэлэн юм. Гэбэшье энэ талаар танай Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй дурэ зоргоороо хэhэн ябуулганууд бэелүүлэгдэхэ ёhогүй. Тиимэhээ бидэ уданшьегүй түбхын түрүүлэн хоёр талын зүбшэлэлгын хөөрэлдөөнүүдые hаяар хэхые дурадханабди. Тэдэниие hонирхуулhан асуудалнуудаар хоёр талын хараа бодолые элирүүлхэ гээшэ энээнэй гол зорилго болоно.

Литвагай асуудал Литвагаар үүдхэгдээгүй юм гэжэ Та мэдэнэ ха юмта даа гэжэ СССР-эй Президентдэ республикын Верховно Соведэй эльгээhэн харюу соо баталагдана. Имагтал Литва өөрынгөө үндэhэн эрхэ бэелүүлнэ.

Уласхоорондын эрхын, мүн СССР-эй Конституциин хараа бодолой үндэhөөр Литвагай республикын Верховно Соведэй баталан абаhан актнуудай, тогтоолнуудай удхые хөөрэлдөөнүүдэй ашаар зүбшэн хэлсэхээр Литвагай Верховно Совет бэлэн лэ.

СССР-тэй экономическа харилсаагаа, соёлой ба гуманитарна холбоогоо Литва үргэлжэлүүлхые дурадхана, үргэлжэлүүлхэ хараатай байна гэжэ Та мүн лэ мэдэнэт, гээд саашадаа документ соо хэлэгдэнэ.

Энэ асуудалые политическэ аргаар шиидхэхые Танай, хүндэтэ Президент, бусадта хүсэжэ байhандатнай бидэ этигэнэбди. Тиихэдээ Литвагай республикын Верховно Совет хөөрэлдөөнүүдые хэхээр, маанадай хоорондо гүрэнэй шэнэ харилсаануудые тогтоохо хэмжээнүүдые зүбшэн хэлсэхээр бэлэн байhанаа үшөө дахин батална.

КПСС-эй ЦК-гай Тогтоол

«ПРАВДА» ГАЗЕТЭ ТУХАЙ

(Түгэсхэл. Эхинийнь 1-дэхи нюурта).

Коммунистнууд болон партийнабэшэ хүнүүдэй бэшэгүүдэй шэнжэлэлнүүдые үргэнөөр толилхо. Бухы хүнүүдэй һанал бодолнуудые наринаар хараада абахадаа, авторнуудай һанамжые «жэгдэрүүлэнгүй», партиин хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолые газетэ батадхаха, шухала зорилгонуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ саг соогоо табиха, үдэр бүриин шухала асуудалнуудта харюунуудые бэдэрхэ, «баруунай» бэ «зүүнэй» хуурмагаар һаймһаржа, зондо хүндэтэй болохые оролдогшодто, партиин нэрэ хүндэ, социализмын ленинскэ гол ёһонуудые бууруулхые һэдэдэг бухы хүнүүдтэ гүнзэгы үндэһэ баримтатайгаар шанга харюу сохилто үгэхэ. Олон ондоо һанамжануудые хүгжөөхэ, бухы хүн зоной олон ондоо аша туһые, хараа бодолнуудые элирүүлхэ арга олгодог «үгэ буляалдаата хуудаһануудые» гаргаха талаар «Правдын» үүсхэлые дэмжэхэ.

Партиие шэнэдхэлгын, общественэй ажабайдалай эгээл орёо шухала асуудалнуудые ойлгуулха талаар КПСС-эй ЦК-гай политическэ хүтэлбэриин гэшүүд, партиин Центральна Комитедэй гэшүүд материалнуудые «Правдын» хуудаһануд дээрэ саг үргэлжэ, дары түргөөр толилуулха, һанамжануудаа хэлэхэ шухала.

Партийна организацинуудта боложо байһан тоосоото-һунгалтын суглаанууд гэхэ мэтэ политическэ шухала хэмжээ ябуулганууд, тэдэнэй үдэр бүриин ажал ябуулга, мүн бухы шатын арадай депутадуудай Соведүүдэй, гүрэнэй зургаануудай, ниитын эмхинүүдэй хүдэлмэри «Правдын» гол анхаралда табигдаха ёһотой.

Үзэл сурталай-политическэ талаар ондо ондоо, зүрюу харша үйлэ хэрэгүүдые журналистнууд гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ, «Правдын» хуудаһанууд дээрэ үнэн зүбөөр харуулха эрилтэ табина.

Олон шататай, олон янзын ниитын ажабайдалые, ниитын хүдэлөөнүүдэй ба бүлэгүүдэй элдэб хараа бодолнуудые тэдэнэртэй хэгдэдэг бүтэмжэтэй һайн хөөрэлдөөнүүдые нарин нягтаар, ушар ёһо ойлгодогоор шэнжэлхэ, партиин хубилган шэнэдхэлгын сэдьхэл бодолой хүсые али бухы талаарнь үргэдхэхэ хэрэгтэй. Үнэн зүбэй һургаал заабаринуудые ойлгожо, хүгжөөжэ, манай урданай байдалда тохёолдоһон зандарган албан хойрог ябадалые, социалис гол ёһонуудые хазагайруулгын хойшолонгуудые өөһэдынгөө ороной ба бухы хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ парти болон арадай оруулжа байдаг бодото хубитые тодо наринаар илгаруулха аргатай общество энэрхы сэдьхэлэй үг зорилгонуудаар ажаһууха, хүнэй али бухы талаараа хүгжэлтэдэ, тэрэнэй оюун ухаан бодолой ба материальна аша туһын элдэб янза байһые гүнзэгыгөөр харуулха ёһотой.

Демократи болон олондо мэдээсэлгые үргэдхэлгын эрхэ байдалда ороной эрхэтэдэй өөһэдынгөө аша туһые үргэнөөр харуулхын, эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые табихын тула шэнэ арга боломжонуудтай болохо, ажалшадай үүргэ нүлөөе дээшэлүүлхэ, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдэй хойноһоо тэдэнэй хиналтые шангадхаха, шухала байһыень хараада абаха хэрэгтэй. Гэбэшье тиихэдээ ажал хэрэгээ һайнаар эмхидхэһэнэй, ажалай бүтээсэ хэлбэришэгүйгөөр дээшэлүүлһэнэй, ажалдаа шэнэ ёһоор хандаһанай үндэһөөр лэ социально-экономическа байдалай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангадаг болохо байһыень мартаха ёһогүйбди.

Бухы шатануудта үгын ба хэрэгэй алгасахагүй тухай асуудал «Правда», манай бухы хэблэл хурсаар табиха, баталан абтаһан шиидхэбэринүүдэй хэр зэргээр дүүргэгдэжэ байһые олондо мэдээсэхэ хэрэгые хиналта дороо абаха ёһотой.

Манай дабшалгын эршые хангаха, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, продукциин шанар һайжаруулха шэнэ гол асуудалнуудые шиидхэлгые хангаха ёһотой эрдэм-техникын дэбжэлтые хурдадхаха талаар хэмжээнүүдтэ онсо анхарал хандуулхаар. Эрдэмэй ехэ шэнжэлгэнүүдые, шэнэ технологи, хүн тухай эрдэм ухаа хүгжөөлгэдэ али болохоор туһалха, замбуулиниие ашаглан хэрэглэхэ, хүн түрэлтэнэй дэлхэйн шэнжэтэй асуудалнуудые шиидхэхэ талаар түйлалтануудые харуулха хэрэгтэй.

Ажалша коллективүүдэй ажал ябуулгын ашаг үрые дээшэлүүлгэдэ, экономическа залан сэхэ реформо хурдадхалгада, орон сооxи экономическа байдалые гуримшуулан һайжаруулгада эмхидхэлэй ба политическэ хүдэлмэри шэглүүлхэ шухала. Ажахы эрхилэлгын ба хүтэлбэриин онол аргануудые нарижуулан һайжаруулгатай, экономикын байгууламжые хубилгалгатай, хаа хаанагүй ажахын тоосоо нэбтэрүүлгэтэй, продукциин шанар дээшэлүүлгэтэй ба хүдэлмэриие бухы дээрэнь һайжаруулгатай холбоотой асуудалнуудые залан шууд шиидхэлгэ, нөөсэнүүдые гүйсэд хэрэглэхын, ажалай, үйлэдбэриин ба хэлсээнэй журам бэхижүүлхын түлөө тэмсэл хадаа «Правдын» ба олониитэдэ мэдээсэл тараадаг бусад хэрэгсэлнүүдэй ажал ябуулгада гол шэглэлнүүд болохо ёһотой.

Гэхэтэй хамта экономическа бэдэрэлгын үедэ бии болоһон үйлэдбэри эмхидхэлгын шэнэ түхэл янзануудые саг дары гүнзэгыгөөр харуулха, экономическа бодомжые хүгжөөлгэдэ туһалха хэрэгтэй. Арендын, ажахын гүйсэд тоосооной, подрядай, акционернэ болон мүнөөнэй бусад түхэл янзануудай үндэһэ һуури дээрэ, үйлэдбэриин хэмжээе, нютагуудай онсо илгаануудые, хамжаанай хэр хүгжэнги байһые хараада абан, гүрэнэй зөөриие демократическа гуримаар ажалшадай өөһэдынь хүтэлбэрилдэг зөөри болгон хубилгаха гэшэ шухала зорилго болоно. Ороной экономическа хүгжэлтын мүнөөнэй шатада үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүд тушаа ажалай үмсын зөөриин бии байха ябадал зүришэнэгүй гэжэ парти тоолоно.

Шэнэ юумэ бэдэрдэг хүн бүхэниие, шэнэ юумэ үүсхэгшэдэй коллектив бүхэниие эдэбхитэйгээр дэмжэхэ, түрүүшүүлэй дүй дүршэлые гансашье үргэнөөр дэлгэрүүлхэ бэшэ, харин тэрэниие түргөөр нэбтэрүүлгые түйлаха, ажалша хүнэй ажабайдалай шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ бухы хэмжээгээр туһалха гэшэ хэблэлэй уялга мүн.

Нацинууд хоорондын харилсаануудай ямараар байгуулагдаһанһаа манай гүрэнэй ерээдүй айхабтар ехээр дулдыдаха байна. Тиимэһээ манай ороной арадуудай ба арад үндэһэтэдэй хүгжэлтын, тэдэнэй олон талатай ажабайдалай орёо хүшэр асуудалнуудые харуулалгада бодолтойгоор, харюусалгатайгаар хандаха, бухы янзын национализмтай ба шовинизмтэй эдэбхитэйгээр тэмсэхэ эрилтэ «Правдын» редакциин, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг бухы хэрэгсэлнүүдэй урда табигдана. Ороной бухы газар дээрэ ямаршье үндэһэ яһанай эрхэтэнэй эрхэнүүдые жэншэдгүй сахиха; союзна республикануудай бэеэ даанхай байдал бодото дээрэнь бэелүүлхэ, бухы янзын национальна автономинуудай өөһэдыгөө мэдэхэ байдалай шэнэ хэмжээ түйлаха, хамтын зорилгонуудые шиидхэхын тула эрхэнүүдэйнгээ заримыень Союзда һайн дураараа дамжуулһан сүлөөтэ ба адли тэгшэ эрхэтэй республикануудай Федераци болохо оронойнгоо бүрин бүтэн байлгые сахиха гэшэ партиин политикын үндэһэн гол ёһонууд болоно.

«Правда», партийна хэблэл общественэй оюун ухаанай байдалые хүгжөөлгэдэ ба арьбадхалгада ехэ хубитаяа оруулха, арадай политическэ, сэдьхэл бодолой, соёлой арга боломжые элирүүлэн арьбадхаха болоно. Үзэл бодолой, политическэ, үйлэдбэриин болбосорол, хүнүүдэй харилсаанай, экологическа, уран һайханай болбосорол, социалис хуули ёһото гүрэн байгуулгын зайлашагүй эрхэ нүхэсэл болохо хуулиин болбосорол айхабтар ехээр дээшэлүүлхэ эрилтэ хубилган шэнэдхэлгын үг удхаар табигдана.

Орон соо арюун зүб ябадалай оршон байдал тогтоолгодо, ниитэ хүн түрэлтэнэй арюун зүб ябадалай нормонуудые батадхалгада соёлой бухы арга боломжонууд шэглүүлэгдэхэ ёһотой. Гэр бүлэдэ, һургуулида, үхибүүдые, бухы залуушуулые хүмүүжүүлгэдэ хандуулагдадаг анхаралһаа ехэ юумэн дулдыдаха байна. Эдэ тон шухала асуудалнууд «Правдын» хуудаһанууд дээрэ үргэнөөр харуулагдаха зэргэтэй.

КПСС-эй ЦК-гай орган партиин гадаадын политическэ ажал ябуулгые үргэнөөр харуулха үүргэтэй. Шэнэ бодомжодо үндэһэлдэг тэрэнэй политикын ашаар бүтэмжэтэй үрэ дүнгүүд түйлагдаа: дэлхэй дээрэ хёмороо зүришэлдөөн зайсуулагдана, буу зэбсэг хуряаха, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые шата шатаар усадхаха талаар шухала алхамууд хэгдээ. Дэлхэй дээрэ дайнай хёмороо зүришэлдөөнэй аюул бага болоо. Эдэ бүгэдэ социально-экономическа дотоодын зорилгонуудые шиидхэлгэдэшье туһална. Гэхэтэй хамта ерээдүйн хүн түрэлтэнэй амгалан тайбан байдалай үг зорилгонуудые бэелүүлхын тула үшөө ехэ ба хүшэр хүндэ зам гаталагдаха болоно. Эдэ һайн һайхан зорилгонуудые бэелүүлгэдэ эдэбхитэйгээр туһалха, милитаризмын ба империализмын хархис хүсэнүүдтэй тэмсэл ябуулха гэшэ «Правдын», партийна хэблэлэй зорилго мүн.

«Правдатай», партийна бухы хэблэлтэй партийна комитедүүдэй холбоо барисаае бухы хэмжээгээр бэхижүүлхэ шухала гэжэ тогтоол соо тэмдэглэгдэнэ. Статьянуудайнгаа үрэ нүлөөе хангаха талаар «Правда» газетын редакци, партийна бухы комитедүүд эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха болоно. «Правдын» залан сэхэ статьянуудта партийна комитедүүдэй, тушаалта нюурнуудай ямараар хандадаг байһаниинь нютагуудта ба түбэй газарта хубилган шэнэдхэлгын хэр зэргээр бэелүүлэгдэжэ байһые бухы дээрэнь харуулна гэжэ хэлэжэ болохо. Олондо мэдээсэхэ ябадалые тоохогүй, шүүмжэлэл дэмжэхэгүй ябадал тогтонги, хүдэлсэгүй байдалда заатагүй хүргэдэг. Партийна комитедүүдэй асуудалнуудые залан сэхээр, үнэн зүбөөр табидаг, хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэ анхарал хандуулдаг газарта хэблэлэй шүүмжэлхы материалнууд туһаламжа, алдуу эндүүнүүдые дабаха ба дутуу дундануудые зайсуулха эдэбхитэй арга шэнгеэр сэгнэгдэдэг. Харин хэрбээ үнэн зүб ажаглалтануудһаа өөрыгөө хамгаалхые оролдодог, ямаршье гэмгүй байһан тухайгаа этигүүлдэг, «гэр соогоо болоһон муу һайгаа газаашань гаргаһан» хүнүүдые дайража эхилдэг хүнүүд тушаа тодорхой хэмжээнүүдые абажа, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй шанга статьянуудые гаргаагүй һаа, олондо мэдээсэлгые хүгжөөхэ тухай уряанууд хооһон абяан болоод дүүрэдэг гэшэ.

Партийна комитедүүдэй хүдэлмэрилэгшэд, нүхэд адли ажалтай хүнүүд партийна журналистнуудтай хамта хүдэлхэ, хэблэлэй статьянуудай үрэ нүлөөе хангаха талаар тэрээндэ туһалха, эдэбхитэй бэшэгшэдые олошоруулха, хани ёһоной оршон байдал батадхаха зэргэтэй. Ажабайдалаар табигдаһан зорилгонуудые шиидхэхэ талаар парткомуудай ба хэблэлэй нягта холбоотойгоор хүдэлхэ гэшэ хубилган шэнэдхэлгын энэрхы һайхан зорилгонуудые бэелүүлхэ, хуули ёһото гүрэн байгуулха зайлашагүй эрхэ нүхэсэл болоно.

Илангаяа политическэ плюрализмын эрхэ байдалда эдэ харюусалгатай зорилгонуудые бэелүүлхын тула «Правдын» журналистнууд, манай бухы партийна публицистикэ ехэ юумэ мэдэхэ, ажабайдал гүнзэгыгөөр ойлгохо, хурса бодолтой ба мэргэжэл шадабаритай байха ёһотой. Общество дотор боложо байһан ехэ хубилалтанууд тухай үндэһэ баримтатайгаар, бодолтойгоор, хэрэг байдалые мэдэнгеэр, шуналтайгаар бэшэхэ хэрэгтэй. Тусгаарлагданги бүлэгүүд болохо, саг зуурын темээр дашуурха, ехэрхүү бардам зан гаргаха ябадал журналистикын ажалһаа зайсуулха шухала. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй иимэ статьянууд хүн зоной дура зүбөөр гутаадаг.

Социалис Эсэгэ орондоо, өөрынгөө арадта алба хэдэг байһаараа интеллигенциин эрхим түлөөлэгшэд хэзээдэшье шалгардаг һэн. Редакторнууд материалнуудай удхын түлөө, хэблэлэй үнэн зүб байһанай түлөө харюусалгатай. Журналист-коммунист ямаршье участогта хүдэлхэдөө, партиин мүнөө үеын эдэбхитэй, юумэ бододог тэмсэлшэн байха зэргэтэй.

Хүдэлмэрилэгшэдэй зохёохы хүсэлэл оролдолгонуудые эдэбхижүүлгэдэ, тэдэнэй журналистска шадабарие, политическэ мэдэсые дээшэлүүлгэдэ, нэгэ нэгэндээ эрилтэ табидаг, партийна нүхэр ёһоной оршон байдал байгуулгада, хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанай түлөө коммунист бүхэнэй харюусалгые дээшэлүүлгэдэ «Правда» газетын редакциин партийна организациин ажал ябуулгые шэглүүлхэ ёһотой гэжэ тогтоол соо хэлэгдэнэ.

Корреспондентскэ сетиие хүгжөөхэ, корреспондентскэ пунктнуудай хүдэлхэ, тэдэниие тойруулан эдэбхитэй бэшэгшэдые эмхидхэн жагсааха асуудалнууд, собкорой ажал ябуулгын сэдьхэл бодолой ба мэргэжэлэй онсо илгаанууд, редакционно аппарадта, мүн тэрэшэлэн регионой, нютагай политическэ, социальна, ниитын институдай ба эмхи зургаануудай ажабайдалда тэрэнэй һуури тухай асуудалнууд «Правдын» редакционно коллегиин ба редакциин коллективэй анхаралда саг үргэлжэ байха ёһотой.

Уялгануудаа үрэ түгэсөөр ба ашаг үрэтэйгөөр дүүргэхэдэнь, нютагай партийна органууд газетын корреспондентнүүдтэ бухы талын туһаламжа үзүүлхэ уялгатай.

Ажалшадай бэшэгүүдтэй ябуулагдаха хүдэлмэриин шэнэ гол ёһонуудые зохёохо гэжэ «Правдын» редакционно коллегидэ дурадхагдана. Тиихэдээ редакци хадаа гүрэнэй гү, али албан зургаанай эмхи зургаан бэшэ, харин зохёохы ажалтанай эмхи зургаан гэжэ хараада абаха шухала. Тиин партиин ба гүрэнэй политикын гол шэглэлнүүд тушаа олониитын һанамжые шэнжэлхэ гэшэ бэшэгүүдтэй ябуулагдаха хүдэлмэриин зорилго мүн. КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академитэй ба СССР-эй Наукануудай академитэй хамта тэдэнэй үндэһэ һуури дээрэ олониит[illegible] дые шэнжэлхэ [illegible] дые байгуулхэ [illegible] статьянуудаар [illegible] да асуулта шууд [illegible] гэргэхэ гэжэ редак[illegible] харгдаа.

Партиин түбэй [illegible] хүндые дээшэлүүл[illegible] газетые ороной [illegible] лой ба зохёохы [illegible] татаха ёһотой тү[illegible] рин тэрэнэй хүдэл[illegible] рэ үгтэһэн стать[illegible] хүндын хэрэг гэжэ [illegible] далые түйлаха [illegible] үни холын заншал[illegible] листска эрхим [illegible] «Правдатай» харил[illegible] гохын тула редак[illegible] моор бухы юумэ [illegible] Орон дотор «Прав[illegible] нарай» клубудые [illegible] ябадалые дэмжэхэ [illegible] «Правдын» фести[illegible] үнгэргэхэ, тэдэнии[illegible] скэ шухала хэмжэ[illegible] болгохо.

Нютагай партийн[illegible] хүдэлмэри ябуул[illegible] дакциин шухала зо[illegible] тоолохо. Газетэдэ [illegible] радио болон теле[illegible] нуудай шэнжэлэлэ[illegible] үе толилхо, нютагай [illegible] нуудай стажировко[illegible] нютагай журналис[illegible] захын тула «Прав[illegible] дүршэлтэй хүдэлм[illegible] ябуулдаг болгохо.

Хуулида [illegible] териалнуудые [illegible] түхэл янзануудые [illegible] редакциин [illegible] штадай тоое [illegible] гын, энэ зорилг[illegible] рилагдаһан тоогой [illegible] орон соо ба хилы[illegible] пунктнуудые нээх[illegible] редакциин хүдэл[illegible] тэй ажалай хэлсэ[illegible] талха асуудалнуу[illegible] эрхэ газетын редак[illegible] гогдоо.

Материально-техни[illegible] дэһэ һуурие бэхи[illegible] газетын редакции[illegible] вэй болон хэблэлэй [illegible] хүгжэлтын талаар д[illegible] дые бэлдэжэ, КПСС[illegible] Секретариадай үзэл[illegible] ха гэжэ «Правда» [illegible] дакцида ба КПСС-[illegible] хэрэгүүдые эрхилдэ[illegible] нидэ даалгагдаа.

КПСС-эй ЦК-гай Платформын проектые зүбшэн хэлсэнэбди

ТОЛГОЙЛОГШОД ЭНДЭ ЗЭМЭТЭЙ

КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект шудалаад байхада, энэ документын олон асуудалнуудта харюу үгэһэниинь ойлгосотой. Парти тухай элдэб хэлсээнэй божо, тэрэниие муушалжа байхада, энэ ехэ шухала, хэрэгтэй юумэн гэжэ һананаб. Тиигээдшье партимнай өөрынгөө XXVIII съездэ тодорхой хараа зорилгонуудтай ерэхэ ёһотой болоно. Партиин үүргэ, нэрэ хүндэ тухай «Буряад үнэндэ» болжо байһан хөөрэлдөөн һонирхолтойшье, аша үрэтэйшье байна. Эндэ хэлэгдэһэн дурадхалнууд согсологдожо, дээшэнь эльгээгдэхэ ёһотой гээд найданаб.

Партиин нэрэ хүндэ юундэ унаа гээшэб гэһэн асуудалда харюу олохые ходол оролдоноб. Гэнтэ юундэ тэрэниие муушалжа эхилээ гээшэбибди? Минии һанахада, парти бухыдөө бэшэ, харин тэрэниие хүтэлбэрилжэ, толгойлжо байһан хүнүүд лэ гэмтэй. Мүнөөшье үедэ тэрэниие дэбһэжэ хаяхаа һанаашад биил хаш гээд һанахаар. Партийна хүдэлмэрилэгшэдэй салингай дээшэлүүлэгдэһые хэды эли тодо баримтатайгаар хүнүүдтэ ойлгуулхые оролдоошье һаань, энэ ехэл муу нүлөө үзүүлнэ. Салин дээшэлүүлһэниие буруушаана бэшэб. Гэбэшье партиие муушалжа байһан мүнөө үедэ салингыень дээшэлүүлхэ бэшэ, харин партийна аппарадай үсөөрүүлэгдэжэ байхада, ехэ болгохо байгаа ха юм.

Бидэ партиин райкомой гэшүүд өөһэдынгөө үүргэ дүүргэхые оролдодог гээшэбди. Элдэб комиссинуудта оролсожо, партиин райкомой пленум, бюро бэлдэхэдэнь туһалнабди. Гэбэшье зарим асуудалнуудаар түдэгэсэхэ, олон юумэ мэдэхэгүй ушарнууд дайралдана. Эндэ бидэнэй хүдэлмэриин аша үрэ юун байхаб даа. Минии һанахада, партиин райкомдо саг үргэлжын комиссинууд байгуулагдаха ёһотой. Тэндэ одоол хүдэлмэриеэ һайн мэдэхэ хүнүүд һунгагдаха ёһотой болоно. Тиигээдшье ажахынууд ажахын тоосоондо орожо байна. Арендын[illegible] нэ, хамтын подрядай гуримда оронхой. Иимэ коллективүүдтэ хүдэлдэг партиин райкомой гэшүүдые өөрыень бодото ажалһаань һаатуулхань бэрхэтэй болоо.

Би арендна коллективтэ хүдэлнэб. Партиин райкомой даабаряар ходо ажалһаа һаатаха аргагүйб. Минии түлөө хэн хүдэлхэб? Бидэ табан хүн залуу мал шахан таргалуулдагбди. Арбан долоон һара соо толгой бүриинь 400 килограммда хүргэхэ уялгатайбди. Энэ зорилго дүүргэгдэнэ. һаял энэ гуримаар хүдэлжэ байнабди. Үшөөшье оншыень олоогүйбди гэхэдэ, алдуу болохогүй. Гэбэшье саашадаа хүл дээрээ гараха бэээбди гээд һананабди. Ажахы эрхилэлгын бухы аргануудые хэрэглэхэ гээд КПСС-эй Платформын проект соо хэлэгдэнхэй. Энэ зүб. һайн, аша үрэтэй ажал харгыгаа хэзээдэшье олохо бшуу.

Б. РАБЖАЕВ,
арендатор, КПСС-эй Бэшүүрэй райкомой гэшүүн.

КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ партиин шэнэ Устав зүбшэгдэжэ, баталагдахань. Тиимэһээ би энэ талаар өөрынгөө һанамжа хэлэхэ хүсэлтэйб. Манай партиин түүхэтэ нэгэ үедэ кандидатска стаж ехэ үүргэ дүүргээ гэжэ хэлэхэ хэ-

КАНДИДАТСКА СТАЖ ХЭРЭГТЭЙ ГҮ?

рэгтэй. Партиин гэшүүндэ абтаха хүнүүдые шалгаха зорилготой байһан гээшэ. Харин мүнөө үедэ энэ хэр зүб юумэн гээшэб?

Мүнөө Устав соо байһан эрилтэ хуушараа гэжэ һананаб. Партида хүн хоёр дахин абтана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энэл ушар иимэ шухала хэрэгтэ ёһын тулада, хайша хэрэгээр хандаха ябадал түрүүлээ. Хоёр дахин райкомой бюродо гарахаяа айха хүнүүдшье байха. Тиимэһээ коммунист байжа шадаха, ажабайдалдаа бэеэ һайнаар харуулһан хүнүүдые партида сэхэ абаха гэһэн дурадхалые дэмжэнэб.

Харин партида эрхимэй эрхимүүдые абахын тула партийна комитедүүд, бюронууд мэдүүлгэ үгэһэн хүнүүдэй хүдэлдэг ажалша коллективэй һанамжа заатагүй шагнаха, мэдэхэ ёһотой. Энэ коллективэй зууршалгаар партида абаха. Хүдэлмэриеэ иигэжэ эмхидхэжэ шадабал, партийна зэргэнүүдые бэелүүлхэ асуудал гарахагүй һэн.

Д. АЮШЕЕВ,
КПСС-эй гэшүүн.

Байгаалиин хубилалтануудай жама ёһые гүнзэгыгөөр мэдэжэ абахадаа бидэ байгаали хамгаалжа, дуусашагүй баялигыень ашаг[illegible] хэрэглэхэ дүүрэн аргатай байхабди. Юрэнхы дээрээ газар түби дээрэхи бухы ургамалнуудай, амиды организмуудай ажамидаралгань наранай элшын хэр зэргээр хубаарилагдаһанһаа эхитэй юм. Тиимэһээ мүнөө үедэ дэлхэйн зарим регионуудта хорхой шумуулнуудай үлүү ехээр үдэжэ олошорхо ушарые зүбөөр тайлбарилжа мэдэхэ гэшэ эрдэмтэдэй шухала зорилго зандаа байһаар.

Үнгэрһэн олон жэлнүүдэй туршалгын дүнгүүдые согсолон харахада, хорхой шумуулнуудай олошорон үдэлгэ жэгдэ адли байдаггүй. Энээниие хараада абажа, олон жэл уридшалан зүб тобшолол хэхэ, мэдэжэ абаха хүдэлмэри ябуулагдана.

Наранай элшэ гэшэ дэлхэй дээрэхи ажамидаралай ори ганса эгээл хүсэтэй эхин булаг гэбэл алдуугүй. Тиимэһээ юртэмсын оршон тойронхи бухы ажамидарал, сагай уларил, байгаалиин хубилалтанууд, мүн үзэгдэлнүүд, хорхой шумуулнуудай олошорон үдэлгэ гансал наранай элшэ хүсэнһөө сэхэ дулдыдана. Мүнөө эрдэмтэд замбуулинай болон газарай хоорондохи үзэгдэлнүүдые арадай ажахыда хэрэглэхээр ехэ шэнжэлгэнүүдые хэнэ.

һүүлэй үедэ байгаалиин болон сагай уларилай байдалые, мүн хорото хорхой шумуулнуудай олошорон үдэлгые уридшалан тодорхойлгодо анхаралаа хандуулдаг, һонирходог болоһониинь гайхалтай бэшэ. Ушарынь хадаа улам ойртожо байгаа ерээдүйн хохидол бэрхэшээлые сагһаа урид мэдэнхэй угтахадаа, бидэ һайнаар бэлдэжэ, горитойхон гарза хохидол зайсуулнабди.

1986 онһоо наранай элшын эгээл эдэбхитэй үень—22-дохи жэлэй цикл (цикл бүхэн 11 жэл соо үргэлжэлдэг) эхилбэ. Харин 1989 он тэрэнэй онсо удха шанартай үень байгаа. Эномнай 2—3 жэлдэ үргэлжэлхэ юм. Тусхайлбал, 1992 он болотор үргэлжэлөөд, саашадаа һуларжа захалха. Наранай элшэ хүсэнэй эгээл эдэбхитэй рүүлэгдээ һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо хорото энэ шумуулай үдэхэнь үзэгдөөгүй.

Наранай элшэ хүсэнэй циклнүүдэй ёһоор эдэ жэлнүүдтэ хорхой шумуулнууд олошорон үдэхэ ёһотой. Теэд хорото хорхой шумуулнуудай хэмһээ үлүү үдэхэнь үзэгдөөгүй. Гансал нёдондо ген гасуур жэл байба

БАЙГААЛИИН НЮУСАНУУД

энэ үедэ заабол ген гасуурай бэрхэшээл дайралдадаг ааб даа.

Үнэн дээрээ цикл бүхэн адли байдаггүй. Мүнөө ябажа байгаа 22-дохи жэлэй цикл хадаа урдынхидал (1975—1986 онууд) ген гасуур байхагүй гэжэ багсаамжалагдана. Энэ цикл соо ген гасууртай жэлнүүд үсөөн гэшэ.

Байгалай үмэнэхи байгаалиин эрхэ байдалда зарим түрэлэй хорхой шумуулнуудай олошорон үдэлгэ тухай удаан болзороор уридшалан тодорхойлолто хэхэдээ, бидэ наранай элшын 11-дэхи циклэй хубилалтануудые хараада абаһан байнабди. Удаан болзорой уридшалан тодорхойлолго юундэ туһатай юм гэбэл, хорото хорхой шумуулнуудай хэмгүй олошоржо үргэнөөр таралгатай эрид тэмсэхээр бэлэдхэл хэхэдэ һайн юм. Байгаалиин иимэ хохидолые зайсуулхаар уридшалан һайнаар бэлдэхэдээ, бага гаргаша хэгдэхэ бшуу.

Жэшээлбэл, манай эндэ Сибириин шелкопряд хорхой арбан жэл бүхэндэ гэхэ гү, али 22 жэл болзортойгоор олошорон үдөөд, удаань үсөөрдэг байха юм. Энэ хорхой һүүлшынхеэ 1978—1983 онуудта Хэжэнгын, Кабанскын, Зэдын районуудта олошорхонь эли гэшэ ааб даа. Олон жэлэй ажаглалтануудай ёһоор, 2—3 жэлэй туршада гандуу байхадань хорхой шумуул олошорон үдэдэг. Магад Сибириин шелкопряд мэтэ хорото хорхойнууд 1990—1992 онуудта олошоржо болохо аалам? Тиимэһээ ургамалай хоротоной олошорходонь, һэримжэтэй байха болонобди.

Нарһан тужын аюултай хоротон болохо шэлбүүһэнэй волнянка (үтэн) баһал наранай элшын 10—11 жэлэй циклэй үнгэрхэдэ дабтагдан үдэдэг юм. һүүлшынхеэ 1980—1983 онуудта Баргажанай райондо 15 мянган гектарта дэлгэрхэнь үзэгдөө һэн. Хэрбээ циклэйнгээ ёһоор һаа, энэ хоротон 1991—1992 онуудта олошорон үдэжэ болохоор хүлеэгдэнэ. Гэбэшье бидэнэй уридшалан багсаамжалһанай ёһоор эдэ жэлнүүдтэ ехэ ган гасуур болохогүй, нарһан тужа соо хорото хорхойнуудай олошорон үдэхэ арга боломжо үгы байна. Зүгөөр шэлбүүһэнэй волнянкын олошорхые хинан шалгажа, һэримжэтэй байха ёһотойбди.

Талын (луговой) мотылек, мүн ороохото ургамалай боро эрбээхэйнүүд (серая зерновая совка) баһал хирэ-хирэ болоод лэ олошордог байха юм. һүүлэй үедэ республикадомнай 1981—1982 онуудта иимэ эрбээхэйнүүд олошорон үдөө һэн. Тиимэһээ циклынгээ ёһоор 1991—1992 онуудта дэлгэржэ магадгүй.

Ороохото ургамалай боро эрбээхэйнүүд наранай элшын аалидаад байхада элбэгжэдэг гуримтай. Буряад орондомнай 1985—1987 онуудта Баргажанай, Хурамхаанай райондо иимэ үтэ, эрбээхэй үдөө һэн. Ээлжээтэ олошоролгонь 1996—1998 онуудта хүлеэгдэнэ.

Наранай элшэ хүсэнэй хирэ-хирэ болоод лэ хубилжа байхада, газар дэлхэйн ажамидаралдашье хубилалта болоно. Олон жэлэй туршада хэгдэһэн ажаглалтануудай дүнгүүдые согсолон зэргэсүүлжэ харахада, илангаяа хорхой шумуул, ургамалай заабол хубилжа байдагынь элирнэ. Тиимэһээ байгаалиин барагдашагүй нюусануудые зүбөөр таажа шадаа һаа, нэн түрүүлэн баялигыень ашагтайгаар хэрэглэжэ, оршон тойронхи байгаалияа аршалан хамгаалхаар аша үрэтэй хэмжээнүүдые абаха арга олохолди.

Р. АМШАЕВ,
Буряадай эрдэмэй түбэй биологиин институдай лабораториин ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, биологиин эрдэмэй кандидат.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

НАЙДАМТАЙ ДАБШАЛ[illegible]

Хориин районой Дээдэ-Тайлсын совхозой Доодо-Голой һү һаалиин фермын коллектив һүүлэй жэлнүүдэй туршада бэелүүлжэ ябаһан ажал хэрэгээрээ суурхадаг болонхой. Эндэхи малшад сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ талаар тогтууритай амжалтануудые түйлана. Үнгэрһэн жэлэй дүнгөөр тэдэнэр гурбан мянгатанай хилые амжалтатай дабажа гараһан байха юм. Республикын һаалишадай, һү һаалиин фермэнүүдэй гурбан мянгатанай клубай ээлжээтэ зүблөөнэй хүдэлмэридэ тус фермые даагша — бригадир Людмила Тыкуевна Ракшаева хабаадалсаба.

Тэрээнтэй манай корреспондент Д. Дондоков уулзажа, мүнөө үнгэржэ байгаа малай үбэлжэлгын үедэ ямар хүдэлмэриин ябуулагдадаг тухай һонирхоһон байгаа.

Асуудал:— Танай даадаг коллектив үнгэрһэн жэлдэ үнеэн бүриһөө 3000 килограммһаа дээшэ һү һааһан хадаа мүнөөдэр үнгэргэгдэжэ байһан гурбан мянгатанай республиканска клубай зүблөөндэ хабаадалсажа байна гээшэт. Энэ түйлаһан амжалта хаанаһаа эхитэйб?

Харюу:— Совхознай һүүлэй үедэ манай фермэдэ ехэ анхарал хандуулдаг болонхой. Үнеэдэй шэнэ байра табан жэлэй саада тээ ашаглалгада тушаагаа һэн. 1989—1990 онуудай малай үбэлжэлгын урда тээ Малшадай байшан үүдээ нээгээ. Эдэ бухы байрануудынай халуун үһаар дулаасуулагдадаг юм. Байшан соогоо городһоо худалдажа абаһан стол, стулнуудые табинхайбди. һаалишад, малшад ажалай һүүлээр эндээ сайлаха, амарха, сүлөөтэй сагтаа телевизор хараха, газетэ, журналнуудые уншаха аргатай болоһон байна. Иимэ һайн эрхэ байдалтай болоод, хүнүүд муугаар хүдэлхэ аал?

Коллективнай иимэ үндэр дүнгүүдые гэнтэ байгаад түйлаа бэшэ ааб даа. Хамагай түрүүндэ үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэридэ онсо анхарал хандуулагдаа. Энэ шухала хэрэгтэ урдандаа совхозой ахамад зоотехнигээр ажаллаһан, мүнөө директорээр дэбжүүлэгдэһэн П. П. Помуранай оруулһан хубита ехэ юм.

Энээнтэй хамта тэжээлэй бааза бэхижүүлхэ талаар ажахы, отделени доторнай ажал яһала ябуулагдажа байнхай. Манай фермын малшад өөһэдөө куузику тарилсаад, зунай һарануудай хугасаа соо хойноһоонь харууһалжа, һүүлдэнь хуряалсажа абаад, үнеэдтээ үгэдэг заншалтай болонхой. Энэнь һү ехээр һааха хэрэгтэ аргагүйгөөр нүлөөлнэ бшуу.

Асуудал:— Людмила Тыкуевна, мүнөө хэлэгшэһэнэйтнай гадуур арендна, хамтын подрядай гуримууд, ажахын тоосоон энэ амжалтадатнай баһал нүлөөлэлсөө ёһотой. Эдээн тушаа хэдэн үгөөр тогтохо байгаат.

Харюу:— Зүб лэ даа. Абаһан ашаг олзоороо гаргашаяа харюулжа, өөһэдынгөө олоһон мүнгэ зөөрөөр өөһэдыгөө хангаха экономическа шэнэ гуримай үргэнөөр нэбтэрүүлэгдээд байһан мүнөө үедэ фермын һаалишад, үхэршэд, мүн бусад хүдэлмэрилэгшэд даалгагдаһан ажалдаа урдынхиһаа тад ондоогоор хандадаг болоо. Тусхайлан хэлэбэл, манай коллектив ажахын тоосоондо ороһоор табадахи жэлээ ябана. Энэ гуримаар хүдэлдэг болоһонһоо хойшо хүн бүхэн ажал хэхэдээ, эсэсэйнгээ дүнгүүдтэ анхарна. Энэнь лэ һайшаалтай ха юм. Урдандаа һаалишад, үхэршэд бүлэг үнеэдые даажа абаад харууһалхадаа, һү ехээр һаажа, үнеэдэйнгээ һү шэмые дээшэлүүлхын түлөө балай тиимэ ехээр оролдодоггүй байгаа. Ушарынь хадаа тэдэнэрэй ажалайнь түлбэри һаагдаһан һүнэй хэмжээнһээ бэшэ, харин үнеэдые харууһалһанай, эдеэлүүлһэнэй, гарзагүйгөөр ондо оруулһанай, тугал абажа тушааһанай түлөө түлэгдэдэг һэн. Эндэ хамагайнь һүүлдэ һаалиин түлбэридэ анхардаг байгаабди. Мүнөө энэ талаар хубилалта яһала болоо. Урзанда жэлдэ малай үбэлжэлгын эхин дээрэ манай ажахын бүлэг түлөөлэгшэд, фермэһээшье хүнүүд Зэдын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Булагай фермын ажалтайнь танилсажа, дүй дүршэлыень халан абаад ерээ һэн. Иигэжэ нёдондо жэлэй эхинһээ бидэ өөһэдынгөө фермэ дээрэ һү үйлэдбэрилхэ түрүү технологи нэбтэрүүлжэ, үхэршэд, һаалишадай түлбэриень абтаһан продукциһаань түлэдэг болоһон байнабди.

Энэ гурим хэрэглэхэдэмнай юумэн һайн тээшээ хубилжа захалаа. Нэн түрүүлэн хүнүүдэй эдэбхи, оролдолго үргэдөө. һаалишаднай үнеэдэйнгээ һү шэмыень дээшэлүүлхын түлөө бухы арга шадабаряа гаргажа эхилһэн байха юм.

Асуудал:— Нёдондо жэлдэ түйлаһан үрэ дүнгүүдээ дурдабалтнай, һайн бэлэй.

Харюу:— Доодо-Голой фермын коллектив үнгэрһэн жэлдэ бухыдөө 4000 центнер һү абаха һаа, тэрэнээ 865 центнерээр үлүүлжэ шадаа. Үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2450 килограмм һү һааха даабаритай байбал, үнгэрһэн 12 һарын туршада 3086 килограмм һү абаһан байнабди. Манай урдаа хараха түрүү һаалишан Мария Ивановна Гарист даажа байһан бүлэгэйнгөө үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3628 килограмм һү һаажа, бэшэн сооһоо оройлжо гараа. Елена Балдановна Цыбенова, Баярма Гатыповна Цыдендоржиева, Сэсэгма Гатыповна Цыдендоржиева, Нурзида Давлеевна Хасанова гэгшэд гурбан мянгатанай дабаае амжалтатайгаар дабаһан алдартай.

Асуудал:— Энэ жэлэй малай үбэлжэлгын үедэ хэр хүдэлжэ ябанабта?

Харюу: — Малай үбэлжэлгын үедэ һү ехээр абаха гэбэл, һаамхай үнеэдтэ элдэб зүйлэй тэжээл элбэгээр үгтэхэ ёһотой гээшэ ааб даа. Теэд энэ талаар үшөөл һанаһанда хүрэмэ хүдэлмэриин ябуулагдадаггүйнь харамтай. Олонхи ушарта һаалишаднай тэжээлнай багаар нөөсэлэгдэнэ гэжэ мандаа гомдол баридаг. Үнеэдэй ядамаггүй ондо орохын хажуугаар тэдэнэрэй ашаг шэмыень нэмээхэ талаар үбһэ тэжээл яһала ехэ хэрэгтэй болодог ааб даа. Иимэ тобшололой удхатай байһаниинь мэдээжэ. Тиимэһээ бидэ үнеэдээ олон зүйлэй аад, һайн шанартай тэжээлээр хангаха гэжэ оролдодог болонхойбди. Тиигэнгүй аргагүй ха юм. Үнэн дээрээ һаалиин фермэдэ үдэр бүхэндэ бодото продукци үйлэдбэрилэгдэжэ, тэрээнһээ олзо оршо абтана бшуу. Энээниие хараада абаһан совхозой дирекциин сагаан эдеэ үдэр бүхэндэ ехээр үйлэдбэрилжэ, мүнгэ зөөритэй болохо арга боломжо бэдэрдэг байһаниинь һайшаалтай.

Үнгэрһэн жэлдэ ган гасуурай бэрхэшээлһээ [illegible] хямдаханаар бэлдэ[illegible] ды иимэ байдалай [illegible] шье һаань, отделе[illegible] жээл үйлэдбэрилдэ[illegible] хид горох, рапс, [illegible] сад ороохото ургам[illegible] со ургуулжа, шэн[illegible] силос, сенаж һ[illegible] нөөсэлһэн байна.

Эндэ мүнөө үнеэ[illegible] үдэр соо 2 килограм[illegible] килограмм силос, 1[illegible] зелёнко, 1,5 килогр[illegible] һаагдаһан һүнэй ки[illegible] хэндэ 300 грамм [illegible] рил, бурдууртай ху[illegible] килограмм талха тар[illegible] үгэнэбди. Тэрээнһ[illegible] хэршэгдэһэн һолос[illegible] лэй рацион соо ор[illegible] гэжэ һаалишаднай [illegible] да зэргээр 16 цент[illegible] жа, тэрэнэнйгээ 14 [illegible] ень гүрэндэ тушаа[illegible]

Малай үбэлжэлги[illegible] хойшо үнгэрһэн таб[illegible] бидэ фермээрээ ү[illegible] һөө 1200 килограм[illegible] гаабди.

Асуудал:— Тэжээ[illegible] даг цехтнай хэр [illegible] нэб?

Харюу:— Яһала һа[illegible] лагдажа байна. Эндэ [illegible] шэлөөр баян механи[illegible] денжап Аюржанае[illegible] ев комсомолой гэшү[illegible] Дондоков хоёр ажа[illegible] торист Минихмат Х[illegible] дэнэртэ хамһалсаж[illegible]

Асуудал:— Людми[illegible] на, танай даадаг к[illegible] олон үндэһэ яһата[illegible] лэгшэд ажалладаг [illegible] рэн тушаа хэдэн [illegible]

Харюу:— Манай [illegible] һуурин хадаа ёһо[illegible] үндэһэ яһатанһаа [illegible] нютаг болодог. Эн[illegible] дууд, ородууд, тата[illegible] тэй этэйгээр [illegible] һаалиин фермэдэ[illegible] үзэхэдэ, белорус[illegible] Гарист эрхим һаали[illegible] лоно. Буряадууд [illegible] 'суева, С. Г. Цыде[illegible] татаарнууд Н. Д[illegible] М. Д. Хасанов [illegible] нүхэднай эбтэй эв[illegible] тив болоjo бүри[illegible] най эндэ нацинууд [illegible] харилсаануудай [illegible] шууяан оройдоошье [illegible] гүй гэшэ. Ондоо я[illegible] бүлэнүүд болодог [illegible] до-Голдо юрын хэр[illegible] логдодог. Тэдэнэй [illegible] ород, буряад, тата[illegible] дээрэ адли жэгдээр [illegible] дэдэг байха юм.

Асуудал:— Иимэ [illegible] һайн лэ даа. һүүлшэ[illegible] Малшад үбэлжэлгы[illegible] хангагдадаг байгаа [illegible]

Харюу:— Нүүдэл[illegible] зин ходо манда эр[illegible] лыемнай дүүргэһэ[illegible] Ажаһуудалай хэрэгл[illegible] лой талаар хангах[illegible] анхархаар байна. Х[illegible] хонһоо эдэ эмхинүүд[illegible] лэгшэд оройдоошье [illegible] даггүй. Медицинын [illegible] лэхэ болоо һаа, нют[illegible] фельдшернүүд ерэж[illegible] дые үзэдэг, эм дон[illegible]

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Доо[illegible] һү һаалиин фермы[illegible] Л. Т. Ракшаева.

М. ХАМАГАНОВ[illegible]

Гүрэнэй шанда зууршалагдаа

…НДА… ЖЭБЭ ХАЛДАХАГҮЙ

«…Зохёохы ажал ябуулдаг хүнэй түлөө үдэр бүри, час бүри, минута бүри тэмсэн оролдоходоткай, тиигээд шэнэ тушаалдаа түрүүшынгээ алхамуудһаа эхилжэ, Соёлой, Искусствын һалбариие, Оюун бодолой һалбариие өөдэнь үргэхэ гэжэ үнэн тамаржа байһандаткай угаа ехэ баяртайб. Имэл юумэн манай обществодо ехэл дуталдана ха юм.

Минии хандалгые ута һугалта соогоо даражархихагүйт, хоёр дахин манда гастрольдо ерэжэ (1989 ондо Г. Шойдагбаева Красноярск ошоһон байна.— Ц. Д.), намайе, Красноярскын интеллигенциие жаргуулһан — хэндэшье адли бэшэ бэрхэ дуушан Галина Шойдагбаевада ёһотой анхарал хандуулха бэзэт гэжэ найдалаа элирхэйлиэб, улам саашань этигэнэб.

Олон үндэһэ яһатанай оршондо ажаһуудаг манай орондо экстремис үзэлтэй зарим этэгээдүүд арадуудай хоорондо хоро үһөө үүсхэхэ гэжэ оролдоно.

Галина Шойдагбаева шэнги имэ дуушаниие дээрэ үргэхэ гээшэ һайн һайхан, нэгэдүүлэлгын үүргэтэй байха, яһатанууд хоорондын үһөө хяһаанай дүлэ бадарагые сараха гэжэ һанагдана.

«Хоорондын шата» дабуулангүй гэхэ гү, али РСФСР-эй арадай артистын нэрые алад гараад, энэ дуушанда мэнэ гэһээр СССР-эй арадай артистын үндэршье, хүндэтэйшье нэрэ зэргэ олгохо ябадал хэхэ тухай Таниие гүйхэяа би зүрхэлхэ байнаб…

Г. Шойдагбаева эгээл үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэхөөр болоһон гэжэ би этигэнэб. Дуу дуулалгада тэрэнэй туйлаһан туйлалтанууд хадаа түби дэлхэйн Искусствада туйлагдаһан орьёлнууд, мүн баһа Эверест, Казбек ба Джомолунгма мэтын гоё һайхан агуу үндэрнүүд болоно.

Поэдэй үгые хэрэглэн хэлэбэл, «баярта һайндэрэй ба арад зондо тудаһан аюулта үдэрнүүдтэ башниин оройһоо соностоһон хонхын абяан шэнгеэр» энэ дуушанай хоолой соностожо, дуран, һайн зан, нигүүлэсхы бодн сэдьхэл тээшэ, дэлхэйе абарха табисууртай һайхан юумэнэй түлөө тэмсэл тээшэ уряална. Имэ хоолой гээшэ «Ковент-Гарден», гү, али «Карнеги-холл», «Ла-Скала» гү, али «Метрополитен-опера», үгышье һаа, «Гранд-опера» мэтын суутай-шуутай ямаршье зал соо суглараһан зоной сэдьхэл бодолые долгисуулан хүлгүүлжэ шадахал. Минии хараад үзэхэдэ, Галина Шойдагбаева хадаа элдин дэлхэй дээрэ бии байһан эгээл үндэр нэрэ зиндаада, шагналда, хүндэ ямбада хүртэхөөр дуушан. Энээн тухай бодохо, оролдохо хэрэгтэй! Үшөө бага зэргэ оролдолго хээл һаа, манай ороной валютна жаса горитойхон нэмэлтэ хуби абаха һэн. Имэ уран бэлиг болбол имагтал Буряадай АССР-эй бэшэ, харин бүхы Эхэ оронойманай үнгэтэ эрдэни, омогорхол мүн.

Хэблэл, радио, Түбэй телевидениие хэрэглэн, Галина Шойдагбаеватай классическа искусствада дуратай, сэгнэжэ шададаг бүхы хүнүүдые танилсуулха шухала.

«Эхэ орон — минии зүрхэн сөө. Г. Шойдагбаева дуулана» гэһэн дамжуулгые Түбэй телевидени февралиин 21-нэй программада оруулһан байгаа. Энэ дамжуулгые Түбэй телевиденеэр үшөө хэдэн дахин дабтаха хэрэгтэй. Зүгөөр энэшье бага. Радио, телевидениин һайндэрэй бүхы программануудта тэрэнэй дуунуудые оруулжа байха гэжэ би дурадханаб. Эгээл шухалань гэхэдэ, энэ дуушанда эгээл ехэ теле-дамжуулгые зорюулха, тиихэдээ түрүүшын танилсуулгые Элеонора Беляевада даалгаха. Хүгжэмдэ дурлаһан бүхы зоной хүлеэдэг «Хүгжэмтэ киоскоор» гаргаха.

Тиигээл һаа, тэрэмнай Советскэ Союз соо мэдээжэ дуушан болохо. Тиигэжэ имагтал совет бэшэ, харин түби дэлхэйн Искусствын огторгойн уудамда нэрэ солонь нэгэдэхи хэмжээнэй одо мүшэн болохо яларха һэн…»

Саашань Г. Б. Шойдагбаевагай дуулаһан оперно партинуудые бэшэгэй автор тоолоод, өөр тухайдаа хөөрөөд, имэ үгэнүүдээр тэрэнээ түгэсхэһэн байна (энэ бэшэгынь СССР-эй соёлой министр Н. Н. Губенкэдэ эльгээгдэһэн гэжэ үшөө дахин һануулая): «Танда һайн һайханиие, зохёохы ажалай шэнэ жэгүүр, элүүр энхые, ута наһа хүсэгшэ, Таниие үнэн зүрхэнһөө хүндэлэгшэ Валентина Сергеевна Кривоногова.

1990 оной февралиин 25.

Красноярскын филармони.

Минии үгэнүүдэй үнэн байһые намтай хамта ажалладаг нүхэдни — хүтэлбэрилэгшэд, юрын хүдэлмэрилэгшэд, артистнууд-дуушад, искусствын институдай багшанар ба симфоническа оркестрэй хүгжэмшэд».

Энэ бэшэгтэ 35 хүн гараа табинхай».

Холоһоо ерэһэн энэ бэшэгые уншахада, досоо ямар мэдэрэл түрэнэб гэхэдэ, байгаали-бурханай хайрлаһан ёһото бэлигтэй хүнүүдээ бидэ бодотоор сэгнэжэ үшөө һураадүй байна хабди гэжэ һанахаар байна. Гадна атаа мэеэндээ «эдюулһэн», хаб хара сэдьхэлтэй элдэб эсын хүнүүд бэлигтэй хүнүүд тушаа хоб хошо тарааха таамтай байдаг. ---Гэбэшье алтанда жэбэ халдадаггүй бшуу даа. Тэрээншэлэн үнэн сэхээр, һайхан сэдьхэлтэйгээр ажалаа хээд ябаһан хүниие муу зоной хэлэ аманшье дарахагүй. Сагһаа урид наһа бараһан дуушан А. Борбоновой гэр бүлын аша туһада эдэ хоёр дуушадай тусхай концерт үгэһэн ушар олон юумые гэршэлнэ бэшэ гү?

Красноярск хотоһоо ерэһэн бэшэгэй автор В. С. Кривоноговатай үгэдэ нэгэдэн, Г. Шойдагбаева В. Бальжинимаев хоёрой Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шанда зууршалагдаһан ушарые үнэн зүрхэнһөө дэмжэжэ байһанаа мэдүүлнэ гээшэб.

Ц. ДОНДОГОЙ.

…РЯАД ХЭЛЭЕЭ …ЯЖУУЛЖА…

гуулчин, жуулчин гэһэн үгэнүүд хэрэглэгдэдэг.

Буряад хэлэндэ шэнэ томьёо үгэнүүдэй ород хэлэнһээ олоор оруулагдадаг ушар ойлгосотой бээз. Буряадууд барагсаан ород хэлэ һайнаар мэдэхэ хадаа эрдэмэй-техническэ, соёлой, экономическа болон бусад тусхай үгэнүүдые түрэлхи хэлэндээ эдэбхитэйгээр гансата хэрэглэжэ эхилдэг гээшэ. Тиимэһээ энээниие ямар нэгэн аргаар гуримшуулха хэрэгтэй болоогдодог.

Монгол ба буряад зон хоорондоо нягта холбоотой гэжэ дээрэ хэлэгдэһэншье байха. Энэ ушараар имэ юумэ тэмдэглэхэ шухала. Юун бэ гэхэдэ, «Буряад үнэн» газетэдэ, «Байгал» журналда эрдэм ухаан, литэ, боти, оюутан, хубисхал гэхэ мэтын монгол үгэнүүд олоор хэрэглэдэдэг. Буряадууд дундаа хөөрэлдэхэдөөшье, монгол, ород үгэнүүдые хэрэглэдэг болонхой. Эдэ бүхы баримтанууд хадаа ород, монгол үгэнүүдые буряадууд дуратайгаараа, элдэбээр хэрэглэдэг гэжэ гэршэлнэ. Эдэ бүгэдые хараада абабал, томьёо үгэнүүдые гуримшуулха хүдэлмэри урагшатайгаар ябуулагдаха һэн. Тэрэшэлэн энэ хүдэлмэриие даажа абаад, урэ түгэсөөр ябуулха тусхай органой республикада үгы байһан ушар харамтай байна. Гэхэ зуура энэ талаар тусхай комисси байгуулагданхай аад, мүртэй хүдэлмэри ябуулнагүй. Шэнэ томьёо үгэнүүдые бии болгохо хэрэгтэ гол түлэб хэлэ бэшэгэй эрдэмэй хүдэлмэрилэгшэд, журналистнууд эдэбхи ехэтэйгээр хабаадалсадаг.

Буряад эрдэмтэд Т. А. Бертагаев, Г. Ринчино, Ц. Б. Цыдендамбаев, Л. Д. Шагдаров, У-Ж. Ш. Дондуков болон бусад томьёо үгэнүүд тухай ехэ хүдэлмэри хэһэн байна. Үшөө ехэ юумэн хэгдэхэ ёһотой болоно.

Литература шэнжэлэгшэ Ц-А. Дугар-Нимаевай «Буряад үнэндэ» толилогдоһон статьянууд соо «хубисхал гэжэ үгэ хоёр ондоогоор — хубисхал ба революци гээд бэшэгдэнхэй.

Энээнһээ гадна газетын материалнуудта подстрочник, жанр гэхэ мэтэ үгэнүүд дайралдадаг.

Энээнһээ гадна газетнэ материалнуудта арендно гуримаар хүдэлнэ, арендно подрядта оронхой гэхэ мэтын үгэнүүд байдаг. Имэ аргаар оршуулагдаһан үгэнүүд ганса нэгэн ушардаггүй. Тиимэһээ томьёо үгэнүүдые зохёохо асуудалнуудые гүнзэгыгөөр шэнжэлэлгэ хадаа буряад хэлэ хүгжөөлгэдэ ехээр нүлөөлхэ ушартай бшуу. Илангаяа мүнөө сагай байдалда. Юуб гэхэдэ, арадай соёл гэгээрэлэй онсо шэнжэ шанар гэбэл, хэлэн болоно ха юм. Тиимэһээ томьёо үгэнүүдые хаража үзэхэ комиссиин хүдэлмэриие һайжаруулга хадаа буряад олониитын гол зорилгонуудай нэгэн болоно гээшэ.

А. ДАРБЕЕВА,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, СССР-эй АН-ай хэлэнүүдые шэнжэлхэ институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ.

ХҮНДЭТЭЙ МЕДСЕСТРА

Республиканска эндокринологическа диспансертэ орожо аргалуулһан, аргалуулдагшье хүнүүд физиокабинедэй медсестра Галина Сафоновна Красовскаяе (зураг дээрэ) таниха болохоһоо гадна үнэн зүрхэнһөө хүндэлдэг болонхой.

Олон жэлэй турша соо эндэ хүдэлжэ байһан нүхэр Красовская үбшэнтэниие аргалхадаа, энэ тэрэ зүбшэл заабари үгэжэ байгаад, аргагүй оролдон, энхэрэн, анхаралтайгаар хандадаг байха юм.

Тэрэ 1957 ондо медсестрануудай хоёр жэлэй курса дүүргээд, Улаан-Үдэ хотын нярайлалгын байшанда ажалайнгаа намтар эхилһэн байна. Һүүлээрнь республиканска больницын диетсестрагаар, хирургическа отделенидэ үбшэнтэниие абадаг таһагай сестрагаар хүдэлөө. Харин эндокринологическа диспансертэ 1967 онһоо мүнөө болотор амжалтатайгаар ажаллажа байна.

Ажалай ветеран Г. С. Красовская эндэ арадай хиналтын бүлэгэй гэшүүнээр һунгагданхай, коллективэйнгээ ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадана.

Ч.-Д. БУДАЕВ,
авторай фото.

«ХОЙТО ЗҮГЭЙ АЯЛГАНУУД»

Арадай уран бэлигэй харалгын Бүхэсоюзна конкурсын лауреат Ю. Капитоновой хүтэлбэрилдэг Яхадай АССР-эй эстрадын дээрэ дурсагдагша нэрэтэй ансамблиинхид Закаменск хотын Соёлой ордон соо концерт наадаяа харуулба.

Эндэ Яхадай АССР-эй арадай артист В. Заболотный гэгшэ яхад, ород, тува дуунуудые ирагуу гоёор гүйсэдхэбэ. Концертын программада эстрадын олон жанрай зүйлнүүд гүйсэдхэгдөө. Ансамблиин бүридэлдэ ори ганса яхад бэлигтэ дууша басагаан оруулагданхай. Харагшад тэрэнэй гүйсэдхэлые халуунаар угтаа һэн. Концертын һүүлшын номернуудай нэгэндэ Ю. Капитонов «Санжидмаа» гэжэ буряад дууе шадамараар дуулажа, сугларагшадай альга ташалгаар үдэшэгдөө.

С. ЦЫБЕНОВ.

ТАСС ХИЛЫН САДНАҺАА

ЭЭЛЖЭЭТЭ 83-дахи КОНФЕРЕНЦИ

НИКОСИ. Парламентнууд хоорондын холбооной ээлжээтэ 83-дахи конференци Кипрэй ниислэл хотодо болоно байна. Дэлхэйн 90 шахуу оронoй делегацинууд, тэрэ тоодо эрхэтэн ёһоной асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй комиссиин түрүүлэгшэ, СССР-эй арадай депутат Алексей Елисеев түрүүтэй СССР-эй Верховно Соведэй делегаци тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадана.

Наркотигуудые тараалгатай тэмсэхэ, ажалаар хангаха, мэргэжэлэй талаар бэлэдхэлыень дээшэлүүлхэ, социальна хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ шэнэ технологи хэрэглэхэ асуудалнуудые конференцидэ хабаадагшад зүбшэн хэлсэхэ байна.

ЗҮБӨӨР ТАЙЛБАРИЛХА

З. Замбаловай «Хори буряадуудай изагуур тухай» статья тушаа тэмдэглэлнүүд

Хори буряадуудай изагуур тухай» тэмдэглэл З. Замбалов редакцида асарһан юм. Редколлеги энэ бүтээлые олоной үзэмжэдэ дурадхахаһаа урид буряад арадайнгаа үг изагуурай түүхые һайн мэдэхэ хүнүүдэй нэгэн — партиин болон ажалай ветеран Цырен Эрдынеевич Эрдынеевтэ уншуулжа, энэ талаар һанамжануудаа газетын редакцида хэлэхыень гүйһан байгаа.

Ц. Э. Эрдынеевэй үшөө мэндэ һуухадаа бэшэһэн һанамжые мүнөөдэр уншагшадтаа дурадханабди.

Нүхэр Замбалов өөрөө хори буряад. Тэрэ монгол бэшэг мэдэхэ дээрэһээ эртын түүхэ, шэнээр бэшэһэн шэнжэлгэнүүдые яһала уншадаг байһаниинь мэдэхээр. Хориингоо буряадуудай ябадал ба хүгжэлтэ һайн мэдэхэ хүн байна гэжэ ойлгохоор. Зүгөөр, хориин буряадуудай түүхэ баян. Энэ тобшоор бэшэһэн статья соо бултыень багтаажа бэшэхын аргагүй дээрэһээ олон юумэн бэшэгдээгүй ха. Заримдаа он, саг буруу бэшэгдээ. Нэгэ хүнэй нэрын алдуутайгаар бэшэгдэһэн зүйл үзэгдэнэ. Зарим юумэнь минии ойлгосоһоо ондоо байна. Минии ойлгодогһоо ондоо хэдаа буруу гэжэ хэлэжэ болохогүй.

Өөрынгөө ойлгоһон жэшээгээр бэшэхэб. Бусад заһана бээз.

Хориин буряадуудай дэбжэһэн ба хүгжэһэн газар Байгалай урда тала болоно. Нютагаа дурсаад үзэе. Манай энэ нютагта үни урда сагта Тобольск хүрэтэр хитадай элинсэг хулинсагууд һууһанаа, газарай эбэртэй болоходо (модоной ургахада), эндэһээ зөөһэн юм гэжэ Хитадай түүхэшэн бэшэдэг. Монголой түүхэшэн бэшэхэдээ, монголшууд һууһан юм гэжэ бэшэдэг. Манай энэ зэрын эхилхэдэ, эндэ монгол угтан — курыкан, фури гэхэ мэтэд үнэхөөр һууһан бээз.

Энэ үедэ Азиин түбөөр, мүнөөнэй Барга ба Монголой газараар олон түрэлэй зон зөөжэ ябадаг һэн. Тэдэнэй олонхинь ба эзэрхэдэгынь гуннууд байһанаа, V зуун жэлдэ Атилла гэжэ ударидагшатай Баруун Европо ошобо. Тэдэнһээ Дун-Ху бүлэгэй хэды мянган тумат-тюркануудд таһаржа, Байгалай урда талаар байрлаһан юм. Тэдэнэй ерэхэдэ, эндэ үнинэй һууһан монгол угай зон «хари түмэ ерэбэ» гэжэ хашаха, харшалха һанаатай байтараа, өөһэдөө хашагдажа, хойто зүг руу үлдүүлэгдэһэн юм.

Тумат-тюркануудай Байгалай урда талаар XIII зуун жэлэй эхин болотор, 800 шахуу жэлдэ байрлахада, тэрэ газарынь Баргуджин тукум (Баргадуудай нютаг) гэжэ нэрлэгдээ гэхэ. XII зуун жэлэй һүүл багта монгол яһатан дотороо хёморолдоод, булигдаһан зариманиинь тэндэһээ тэрьелжэ, Байгалай урдуур һууһан тумат-тюркнуудтай хамтараад, Монголдо илажа гараһан Темучен-Чингис хаантай тэмсэхые идхажа байһаар, 1207 ондо өөһэдөө Чингис-хаанай сэрэгтэ бута сохигдожо, хойто зүг руу үлдүүлэгдэбэ.

Илалта туйлаһанайнгаа түлөө баатар гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Баргын нэгэ тайжа XII зуун жэлэй һүүл багаар дэлгэрһэн дотор дайнда хабаадахаһаа арсажа, Түргэн Бурядай, Хоридой гэжэ нэрэтэй гурбан хүбүүдээ, ашанараа абаад, нютагһаа гараһан гэхэ. Ехэ хүбүүгээ «Ши томо хүн болоош, өөрөө нютаг орон оложо, арбижа» гэжэ табиһаниинь, тэрэнь Астрахань, хотын шадарай талада тогтожо, «халимаг» гэжэ сула арбижажа, хальмаг нэрэтэйгээр үдэбэ. Тэдэниие манай Хори нютагайхид мүнөө хүрэтэр «түргүд» гэдэг. Баргымнай баатар нүгөө хоёр хүбүүдтэеэ ба Бурядайһаа гараһан Эхирит ба Булагад гэжэ нэрэтэй хоёр ашанартаяа Заяан-Набаа, Алтай, Хангайгаар ябаһанаа, Байгалай урда талын сүлөөлэгдэхэдэ, XIII зуун жэлдэ Байгал шадар ерээд, дунда хүбүүгээ Байгалай ара талада эльгээһэниинь, ехэ ашань — Эхиридынь Лена мүрэнэй эрьеэр, бага ашань Булагадынь Ангара мүрэнөөр түбхинэжэ, Бурядай эсэгынгээ нэрээр «бүряадууд» гэжэ алдартай арбижаба… Баргын баатарай бага хүбүүн Хоридой һамгаяа бага хүүгэнтэйнь нютагтаа орхёод гараһан юм. Тэрэ эсэгэтэеэ Байгалай урда үлөөд, Шаралдай ба хожомынь Нагатай гэжэ нэрэнүүдтэй эхэнэрнүүдые һамга абаад, ой модотой газараар агнуури хэжэ, 11 хүбүүдые үдхэжэ дэлгэрһэн гэжэ түүхэтэй. Хүбүүдэйнь нэрэнүүд зангаарнь Галзуу, Ухаaca, Бодонго, үнгэ зүһөөрнь Сагаан, Шара гэжэ байжа, элдэб ургасын нэрээр Харганаан, Бадана гэхэ мэтээр үгтэһэниинь зонһоо таһархай газарта үдэһэнэйнь нэгэ гэршэ болоно. Тэрэ хүбүүд арбижажа, отогууд боложо дэлгэрхэдээ, арбидхаха суффиксээр Галзууд, Ухаасай, Бодонгууд, Шаралдай гэжэ нэрлэгдээ. «Хориин буряадууд томо бэетэй, хүсэ шадалтай, хатуу абари зантай, хүсөөрөө булимтарха сэдьхэлтэй байһан юм» гэжэ хориин түүхэшэн Вандан Юмсунов бэшэһэн байдаг. Энэ хадаа тэдэнэй зонһоо таһархай, ой тайга соо үдэһэнэйнь үшөө нэгэ гэршэ болоно бшуу.

Нүхэр Замбаловай бэшэһэнэй ёһоор, Баргын баатар хоёр хүбүүдээрээ Байгалай дэргэдэ ерээд, тэрэнэй эрьеэр үдэжэ, буряадууд, хориинхид гэжэ нэрэтэй зон болоо гэһэниинь тон зүб. Зүгөөр XII зуун жэлдэ эдэнэр Баргажанһаа эхилжэ үдэһэн гэжэ бэшэхэдээ, Баргуд-жин тукум гээшые Баргажанай гол гэжэ ойлгоһонһоо ба Баргын баатарай XII зуун жэлдэ нютагһаа гаража, тэрэ сагтаа Байгалай эрьедэ ерээ гэжэ ойлгоһонһоо тиигэжэ бэшээ гэжэ ойлгомоор байна. Баргажан гол ямаршье Баргуд-жин тукумда хабаагүй. Баргажан гол үни заяанһаа хойшо уһаа суглуулжа, Байгалда тушаадаг, Баргажан гэжэ нэрэтэй гол ха юм. Энэ голоор XIII зуун жэлэй эхиндэ нэгэ хэды тумат-тюрканууд һууһанаа, бусадайнгаа Чингисхаанай сэрэгээр намнагдажа ошоходонь, тэдэнһээ таһархай байһан Баргажанай тумадууд тэрэ газарһаа хобхоржо, Дотор Монгол ороод, Жахээ, Сайбоон нютагуудта тогтоһон үльгэртэй юм. Тэрэнһээ хойшо Бабантын нуур багаар һуудаг эвенкнүүд ерэжэ, Баргажанай голоор һуудаг болобо. 1600 гаран оной үеэр эхирэдэй үсөөхэн үрхэтэ зоной Баргажанай голдо нүүжэ ерэхэдэ, тэндэ һууһан эвенкнүүд хабшажа, хашажа гэдэргэнь бусааба. 1640-өөд оноор Россин этигэмжэтэ нюур Галкин гэжэ хүн ерээд, Баргажанда острог бодхоогоо. Тэрэ үедэ эхирэдэй зуун үрхэтэ зон иишээ ерээд, Баргажанай голдо газар таһалуулжа абаад, түбхинэн һууба. Ольхоноор нүүжэ ябаһан хориин буряадуудай галзууд ба сагаантан мүн лэ Баргажанай гол руу ошожо түбхинэбэ. Буряадууд олон болоходоо, эвенкнүүдые зүүн заха руу хашажа, Баргажанай уужам талые эзэлжэ, эзэлэн һуугаа гэдэг.

Тиигэжэ Хоридой 1200 гаран оной үеэр эндэ ерэжэ, зуугаад жэлдэ Хоридойн хүбүүд хада, ой газараар агнуури хэжэ үдөөд, 1300 оной эхеэр мал ажалтай танилсажа, хада, ой газарһаа буужа, хүдөө нютагуудаар мал үдхэжэ һуудаг болоо. 1400 гаран онуудта хориин зон отогой зайсантай, зонхилогшо ахамадтай болоо. Энээн тухай профессорнууд Н. Н. Козьмин, Б. Б. Барадин, юрист Маркелов гэгшэд гэршэлнэ. Тиихэдэ Чингисхаанай үедэ хориин буряадуудта уг гэжэ үгы байһан юм. Эдэнэр Монголой Батомүнхэ Диян, Хубилай хаан гэхэ мэтэ хаашуулай мэдэлдэ, угтань ороогүй, үсөөхэн 5-6 мянган хориин буряадууд уужам Байгалай үбэрөөр нүүжэ ябаһан байна.

1500 гаран онһоо эхилжэ, хориин буряадууд үргэн нүүдэл эхилжэ, хойшоо Ольхоон хүрэтэр, урагшаа Хёлго ба Энгидэй хүрэтэр тараба.

1500 гаран оной үеэр хориин буряадуудай зонхилогшо, «Занги ноён» гэдэг хүн зоноо саашань зөөлгэхэ газар бэдэрхэм гэжэ, нэгэ бүлэг зониие абаад, урда зүг барижа ябашаба. Ага нютагые оложо, зарим зоноо тэндэ орхёод, нүгөөдэ хүнүүдээрээ саашаа ябажа, Аргунь хүрөөд, тэндэ байтараа, Монголой хаан Бүүбэй Бээлэдэ баригдажа, баалалтаар тэрэнэй албатан болобо. Нүхэр Замбалов бэшэхэдээ, тэрэ Занги ноён бүхы хориингоо зонтой Бүүбэй-Бээлын мэдэлдэ ороһон гэжэ бэшэнэ, тэрэнь буруу. Уужам ехэ талатай Ольхоонһоо Ага хүрэтэр тарашаһан хориин буряадууд тэрэ тайжын мэдэлдэ орохоһоо байтагай, бүлэг зонойнгоо баригдаһан, Монголой хаанай мэдэлдэ ороһыеньшье дуулаагүй байгаа. Нүхэр Замбалов «Бүүбэй-Бээлын мэдэлдэ ороһон хориин буряадууд тэндэһээ тэрьелээд, Харбин ба Хайлаар тээшэ ошожо тогтоһон» гэжэ бэшэнэ. Энэнь баһа буруу. Мүнөө тэндэ Шэнэхээндэ һуудаг буряадууд 1920-ёод онуудаар тиишээ ошоһон зон. Бүүбэй-Бээлэ хаанай мэдэлдэ орогшод хүбүүндэнь — Дай-хун тайжын мэдэлдэ дамжуулагдажа, Хүхүүлбидэ эзэнтэеэ һууһанаа, Дай-Хун тайжын һамгаяа саазалуулаад, эсэгэдээ гомдожо, лама болоходонь, табигдажа, анхан нютагаа бусаһан юм. Зүгөөр бусаха замдаа Уляастайн хамнигадаар тэмсэжэ, хоёр талаһаа ехээр алалсаһан түүхэтэй. Алагдаһан зониинь нэгэ жалга соо үжэжэ, тэрэ жалгань «үмхэй» гэжэ нэрэтээ мүнөө хүрэтэр бии гэлсэгшэ. Тэмсэлэй үедэ Бабжа гэжэ хүбүүнэй нэгэ толгойн оройдо хамнигадта бүһэлэгдөөд, һеергөө бусахагүйдэнь, тэрэниие алуулаа гэжэ һанаад, хэрэглэнгүй орхёод, тэдэнэр нютаг тээшээ ябаһан гэхэ. Бабжа амиды мэндэ тэндэһээ гаража, бусагшадайнгаа хойноһоо ябажа, тэдэнээ Агын Могойто шадар хүрэжэ, ниилэһэн гэдэг. Тэрэ ниилэһэн газарынь «Ушарбай» гэжэ нэрлэгдээд, мүнөө хүрэтэр байна.

Тэрэ бусагшадай зариманиинь Занги ноёнтоёо Хэрэлүн голой эрьеэр тойроод ажаһуужа, зуун гаран жэлдэ найман зуун хүн болоторoo үдөөд, 1727 ондо Хитад-Монголой ба Россин хилэ табигдахада, тэндэ хаагдаад, хилэ дабажа, анханайнгаа нютаг бусаха гэжэ ябаһаар баригдажа, бусаагдаһан юм. Тэдэнэй ударидагша үбгэн ба нүгшэһэн Занги ноёной хүбүүн Шилдэй Занги найман зуун албатанаа дахуулжа, нютагаа бусаха гэжэ ябаһаар, хайра гамгүй баригдажа, «толгойн саазада хүртэбэб» гэжэ дуулалдаһаар саазалуулагдаһан юм гэдэг.

Хориин буряадуудые хүршэ һуудаг Монголой Сэсэн-хаан, Ошорой сайн хаан, табангуудай Тураахай-Табуун гэгшэд «манай газар дээгүүр тэнэжэ ябаһан зэйгүүлнууд» гэжэ 1600 онһоо эхилжэ, хүсөөр тэдэнһээ түлбэри абадаг болобо. Түлбэри абахадаа, хатуу шангаар абажа зобоодог байһан юм. Хориин буряадууд тэмсэхэ шадалгүй дээрэһээ эриһэн юумыень үгөөд лэ байдаг байгаа. 1640-өөд онуудаар Россин хасагуудай ерэхэдэ, хориин буряадууд «абарагшад ерэбэ» гэжэ угтажа, тэдэндэ туһалжа, һайн дураараа Россин бүридэлдэ 1658 ондо баталагдажа ороһонһоо хойшо амгалан байдалда ороһон түүхэтэй юм.

Барон фон Шиллинг бури урда, Александр нэгэдүгээрэй хаанай байхада ерэжэ, шажан тухай хуули зохёоһон гэжэ ойлгохоор байдаг. Жэшээлхэдэ, 1810 гаран онуудта түрэһэн хүбүүгүй Дамбадугар тайшаагай һамган Чойжит Годохин гэгшэ Худанай дасанай шэрээтэ, хориин ламанарай ахалагша ба бандида хамба ламын туһалагша Тойндол Сувановай томо болоһон дүү — Жигжит Сувановые нүгшэһэн үбгэнэйнгөө нэрэдэ оруулжа, Жигжит Дамбадугарай болгобо. Хори наһа хүрөөгүй Дымбыл Галсанов гэжэ тайшаае унагаажа, Жигжидые тайшаа болгохо гэжэ Суванов лама түрүүтэй зон тэмсэһэн юм. 1822 ондо Галсанов тайшаагай наһа барахада, тэрэ Жигжит тайшаагаар һунгагдаа. Галсанов тайшаагай 6 наһатай Ринчиндоржи хаанай патентын ёһоор тайшаа болохо ёһотой аад, хашагдажа, болобогүй. Энэ шэнэ тайшаа түрэһэн аха — лама Тойндолтоёо Шиллингын зохёоһон шажан тухай хуули дүримые дам барижа, 1825 онһоо 1834 он хүрэтэр хуушан Худанай, Галтайн, Цоолгын, Агын дасангуудые ба Дамбадугар тайшаагай дугануud дээрэ, Хохюуртайда, Ацагадта, Анаада, Эгэтэдэ, Чисаанада ба Сүүгэлдэ дасангуудые тогтооһон юм. Анаагай дасанда Дамбадугар тайшаатай дуган хамтадхагдаа. Эдэ дасангуудай бии болоходонь, ламанар олошороо. 1848 ондо Хоридо 719 лама бии байгаа.

1835 ондо Жигжит тайшаа наһа бараад, гурбан жэлдэ тайшаагүй байхадань, ородой яаман ямаршье зоной суглуултагүйгөөр «хуулита тайшаа энэ байна» гэжэ, 22 наһа хүрэһэн Ринчиндоржи Дымбыловые тайшаагаар томилжо, зоной дунда шууяа үүдхэһэн юм. Гэбэшье, Ринчиндоржи (Николай) тайшаае муу тайшаа байһан гэлсэдэггүй. Тэрэ Жигжит тайшаагай нэрэтэй, Худан ба Шанаагаар хэбтэһэн олон зуун десятина газарые зондо үгөө. Үгытэйшүүлэй таряа тарихада, шадалтайшуул туһалха ёһотой гэжэ заабаришалдаг байгаа. «Аша үрэгүй ламанар олон болоо, Худанай дасанда 25, бусад дасангуудта 15—15 ламанар байгаа һаа хүрөө» гэжэ Эрхүүгэй губернаторта бэшэг тэрэ бэшээ, үгытэй зон албанай түлбэридэ ядалдана гэжэ тэмдэглээ. Тэрэнэй һүүлээр тэрэ хардагдажа, хашагдажа ядахадаа, хаанда ошожо, хэрээһэ зүүгээ, ехэ мүнгэ гаргашалаа гэлсэдэг һэн гэхэ. Тэрэнэй зэмэлэгдэхэтэйнь хамта тэрэнэй тогтооһон ород һургуулиин багша, англичанин хүн, һамгантаяа, гурба наһатай хүбүүнтэеэ хамта нэгэ һүни үхэшөө бэлэй. Тэрээниие хүн зон ехэ гайхаһан юм гэлсэдэг.

Саашань нүхэр Замбаловай бэшэһэндэ заһабари ба нэмэлтэ оруулхада, имэ байна: Агада степной дүүмэ 1835 ондо тогтоо бэшэ, энэ ондо тэндэ тусхай управа тогтоогдожо, тэрэнэй гулваагаар ахалагша зайһан Түгүлдүр (Гомбожаб) Тобоев һунгагдаа. 1838 ондо степной дүүмэ тогтоохо тайлбариин гарахада, хойто жэлдэнь дүүмэ тогтоогдожо, тайшаагаар Санжа Данжинов һунгагдаа. Тэрэ Данжинов хори шахуу жэлдэ тайшаа байгаад, «үбгэ наһан болооб» гэжэ табихыень гүйхадань, тэрэнэй орондо 1850-яад онуудта тэрэ Тобоев тайшаагаар һунгагдаа. Хориин степной дүүмын гэр 1846 ондо бэшэ, 1849 ондо галдагдаа. Тарба Жигжитов 1856 ондо бэшэ, 1851 ондо тайшаагаар һунгагдаад, долоон жэл соо тайшаа байһанаа, 1858 ондо сүүдлэгдэжэ гараа. Бадма Очиров 1858 ондо тайшаагаар һунгагдаад, арбан зургаан жэлдэ тайшаа байһанай удаа «хүндэтэ тайшаа» гэжэ нэрэтэйгээр гарахадань, орондонь тэрэнэй хүбүүн Цыдыб Бадмаев тайшаагаар һунгагдаад, 1889 он хүрэтэр мүн лэ «хүндэтэ тайшаа» нэрэтэйгээр хүдэлөөд гарахадань, тэрэнэй орондо Цыдендоржи Аюшиев 1898 он хүрэтэр тайшаа байгаа. 1898 онһоо 1903 он хүрэтэр Эрдыни Бамбоцыренов тайшаа байгаа. Хоёрдохи тайшаагай тушаал үгы болоод байтараа, 1870-аад онуудаар Дид тайшаа нэрэтэйгээр бии болгогдожо, Шираб-Нимбу Хубитуев һунгагдаа. Тэрэнэй удаа — Эрдэни Бамбоцыренов, тэрэнэй тайшаа болоходонь, Жигжит Галсанов дид тайшаагаар һунгагдаа.

Нүхэр Замбалов олон шухала юумэнүүдые бэшэнгүй орхёо. 1812 онһоо хойшо 1900 он хүрэтэр хориин зоной гүрэнэй, сэрэгэй хэрэгтэ үргэһэн үргэлнүүд, Түгнын ба Үдын газарнуудые һайн дураараа ородуудта таһалжа үгэһэн тухай, хаанай хүбүүн Николай хоёрдугаарай Хориин ведомствэ соогуур гараһан ба тэрэниие угтаһан тухай, тэрээнэй хаан шэрээдэ һуухадань ба хурим түрэ хэхэдэнь, хориин түлөөлэгшэдэй ошоһон тухай ба бэшэ бусад юумэн бэшэгдээгүй. Хориин ведомствэ 1917 оной хубисхал болотор байһан юм гэжэ дэмы бэшээ. 1901 ондо гараһан хаанай Указай ёһоор, ведомствэнүүд усадхагдаа, 1903 ондо волость болоһон юм. Хориин ведомствэ дотор зүүн газарта Хуасайн, Анаа багта Хүбдүүдэй, Үдэдэ Галзуудай, Хэжэнгэдэ Харганын, Түгнэдэ Бодонгуудай, Эбэр Хёлгодо Гочидой гэжэ нэрэнүүдтэй волостьнууд боложо, таряашадай ноёной мэдэлдэ ороо. Волостьнуудай бии болоһонһоо хойшо газар хэмжэлгэн боложо, хориин буряадуудай газар хаһагдаһан юм. Ехэ дайн боложо, түлбэри ехэ болохоһоо гадна 1916 ондо сэрэгэй арын хүдэлмэридэ хүн зон татагдаа. 1917 оной хубисхалһаа хойшо волостьнууд усадхагдажа, аймаг, хошуун болоо. Хори буряадуудай газар дээрэ 6 волостиин орондо 10 хошуун 11 эсэгын нэрээр тогтоогдоо. Отогой нэрэнүүдэй багтахагүйдэнь, Түгнэдэ тогтоогдоһон хошуунда хоёр отогой нэрэ — Батанай Харгана гэжэ үгэжэ, багтааһан юм. Эдэ 10 хошуун нэгэ аймагта мэдэлтэй байһан, тэрэ аймагаа Хориин гэжэ нэрлээ.

Нүхэр Замбаловай бэшэһэн хориин зоной тобшо түүхые тайлбарилхада имэл даа. 700 шахуу жэлэй туршада хориин буряадууд ехээр үдөөд, Бурреспубликын ба Агын аймагуудаар таража, түбхинөө гээшэбди. Зарим мүнөөнэй эрдэмтэд ба түүхэшэд хори түмэд гэгдэһэн тумат-тюркануудые хори тумат болгоод, VIII зуун жэлдэ байһан туматудай ударидагша Хорилаардайе Хорёодой болгоод, хориин буряадууд үни сагта бии болоһон гэдэг. Хориин 11 эсэгын үе һадаһан (поколени) хоринһоо олон бэшэ. Нэгэ үедэ 35 жэл үгэхэдэ, 700 жэлһээ саагуур болохогүй, Хориин буряадууд XVI зуун жэлдэ 6000 байһанаа, 1795 оной бүридхэлөөр 17.000 гаран болоод байһые харахадаа, мүн лэ XIII зуун жэлһээ урда бии болохо аргагүйень ойлгохоор.

Хориин зоной түүхэ ехэ. Тэдэнэй ажабайдал, гурим ёһо, гэгээрэл, болбосорол, зугаа наадан бүгэдые, бөө мүргэл, буддын шажанай дэлгэрһэниие, Петр хаанда ошоһыень, дотороо хуули журам баталһыень, степной дүүмын тогтоһые, тайшаануудай тэмсэлые ба бусад олон юумэ бэшээ һаа, айхабтар һониншье, ехэшье түүхэ болохо. Тэд энээниие манай эрдэмтэд ба түүхэшэд хэрэглэдэггүй. Али олон бэшэгдэһэн хориин түүхые суглуулаад, түүхэ мэдэхэ нүхэр Замбаловтал адли зониие суглуулжа хөөрэлдөөд, хориин зоной түүхые дэлгэрэнгыгээр бэшэжэ, ном болгон гаргаха саг тулаа. Юундэб гэхэдэ, эдэ булта мартагдахаяа байна.

Зарим түүхэшэд ямаршье баримтагүйгөөр «ород хасагуудай түрүүн ерэхэдэ, хориин буряадууд тэдэнтэй тэмсээд, Монголой хаануудһаа сэрэгэй туһа эриһэн юм, хориин буряадуудые монголой хаан Тураахай-Табуун ударидадаг байһан, 1652 ондо Алексей хаанай эльгээһэн элшэ Ерофей Заболоцкиин Байгалай урда эрьедэ буужа байтарнь, алаһан юм» гэжэ байгаад бэшэдэг ба хэлэдэг байна. Тэдэ бүгэдые заһаха, эли болгохо хэрэгтэй.

Ц. ЭРДЫНЕЕВ.

ҮХИБҮҮДТЭ ТУҺАЛАМЖА ҮЗҮҮЛХЭ ЖАСА

ВАШИНГТОН. «Уршаг аюулда ороһон үхибүүдтэ туһаламжа үзүүлхэ жаса». Арменидэ газарай хүдэлэлгэһөө хохидогшодые аргалха, СССР гү, али США-да тохёолдоһон уршаг түбэгүүдтэ дайрагдаһан бусад үхибүүдтэ туһалха уялгатай.

Имэ эмхи Вашингтондо бүридхэлдэ абтаба. «Пепсико» компаниин директорнуудэй соведэй түрүүлэгшэ Дж. Кендалл тэрэнэй түрүүлэгшээр һунгагдаа.

США-да, мүн СССР-тэ энэрхы һайхан сэдьхэлэй хэмжээ ябуулгануудые, тэрэ тоодо концертнүүдые, выставкэнүүдые, аукционуудые үнгэргэхэ, мүн эмхинүүдһээ, хүнүүдһээ мүнгэ зөөри суглуулха гээд хараалагдана.

Мүнөө үедэ жасын тоосоондо 130 мянган доллар оронхой. «Уршаг аюулда ороһон үхибүүдтэ туһаламжа үзүүлхэ жасые» байгуулагшад В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ совет хүүгэдэй жасатай харилсаа тогтоохые хараална.

ХОТО, ХҮДӨӨГЭЙ ҺОНИН

ЭД БАРАА ҮЙЛЭДБЭРИЛГЭ ҮРГЭДХЭГДЭХЭНЬ

Ажалай Улаан Тугай ордентэ Улаан-Үдын авиационно заводой коллектив 1995 ондо арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа 53,05 миллион түхэригтэ хүргэхэ хараа түсэб урдаа табина. Энэнь мүнөө гаргагдадаг эд барааһаа 2 дахин ехэ болохо юм. Эдэ бүгэдые гансал хубсаһа угаадаг машина «Белка-10М», кухниин «Уют-6» гэһэн хэрэгсэлнүүдээр дүүргэхэ бэшэ юм ха. Тиимэ дэлгэрэһэн шэнэ зүйлэй эд бараа гаргаха тухай шиидхэбэри абтаһан байна. Ушар иимэһээ арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа гаргаха байха зорилготоор конструкторнуудай таһагта шэнэ бюро бии болгогдобо.

Хүн зониие эд бараагаар һайнаар хангаха бэ эрилтэнүүдые шэнжэлжэ үзэхэ талаар асуудалнууд тэдэнэр шиидхэхэ юм. Гадна бюроной худалдаанай ажаһуулагшадтай хамта урда байһан асуудалнуудые бэлдэнэ. Бюроной хүдэлмэрилэгшэд үйлэдбэриин ассортиментнүүдые шэнэлжэ, документацинуудые бэлдэнэ. Бюроной хүдэлмэрилэгшэд 40-өөд шэнэ зүйлнүүдые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэнэй. Жэшээнь, автомашинын запос хэрэгсэлнүүд, «Сибирячка» гэһэн теплицэ гэхэ мэтын зүйлнүүд тус бюроной коллектив зохёоһон байна. 1992 ондо арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараан арбаад миллион түхэригтэ хүргэгдэхөөр хараалагдана.

Г. ЕЛИСЕЕВА.

СПОРТЫН БАЙШАН ТОЛЛОГДОБО

Дэрэнэй совхозой түб — Алла һуурида спортын шэнэ байшан баригдажа, ашаглалгада үгтэбэ.

Ажахын прораб А. Э. Аюшеев улаан лентэ хайшалха хүндэтэ уялгада хүртөө һэн. Харин энэ байшангые барилгашанай бригадын бригадир, ажалай ветеран, сута дархан Ш. Г. Дармаев Дэрэнэй дунда һургуулиин физкультурын багша Б. О. Кушеевтэ «түлхюур» барюулаа бэлэй.

Энэ барилгада нютагай хүнүүд ехэ эдэбхитэйгээр хабаадаа. Агропромой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обком энэ ехэ туһалаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тус профсоюз энэ барилгада 40 мянган түхэриг мүнгэ һомолһон байха юм.

Совхозой директор байһан В. А. Дандаров, хүүгэдэй спортын һургуулиин директор Д. Р. Рабданов, нютагай һургуулиин директор Ю. Ж. Рабжинов, нютагай сомоной Совэдэй түрүүлэгшэ Д. С. Аюшеев, ажахын директор Б. Д. Очиров гэгшэдэй габьяа тус барилгада ехэ.

Ужам һаруул байшан соонь бүхэ барилдаанай, хүндэ атлетикын, столой теннисэй, шатарай залнууд түхеэрэгдэнхэй.

В. БУДАЕВ.

ЭХЭНЭРНҮҮД ШҮҮБЭ

Районой пионернүүдэй байшан соо һаяхана «Юун? Хаана? Хэзээ?» гэһэн зэншалта болоһон конкурс Хори тосхондо үнгэргэгдөө. Энэ удаа эхэнэрнүүд сугларалгада командын 4 команда хабаадаба. Командын гэшүүд, нэрлэбэл, багшанар А. П. Жамсаранова, Г. Ф. Гармаева, врач М. И. Матвеева, юрист Н. А. Хохлова, инженер конструктор Л. Г. Грехова, районой киносетиин директор Л. А. Ермолаева гэгшэд болоно.

Конкурс ехэ һонирхолтойгоор үнгэрөө гэжэ тэмдэглэе. Анамана тэмсэлдэ эхэнэрнүүдшье һаа, ехэ юумэ мэдэдэг болонхой гэжэ зарим эрэшүүл тобшолол хээ ёһотой. Тэдэнэй элдэбын орёо асуудалнуудта харюусаад лэ байхадань яахабши? Эхэнэрнүүд һонюуша, хурдан бодолтой, эрдэм мэдэсэтэй байһанаа харуулжа шадаба ха юм.

Эхэнэрнүүдэй сугларалгада командатай 7:6 гэһэн тоотойгоор харагшадаа илаа гэжэ жюри соносхоод, нэрэлмэ альга ташалган болоо һэн.

«Эрхим асуудалай түлөө» гэһэн шан соёлой таһагай методист Ц. Д. Гатаповада барюулагдаба. Багша А. П. Жамьяновада «Эрхим наадагша» гэһэн шагнал жюри нэгэн дуугаар тогтооһон байба. Энэ конкурсые районой библиотекын хүдэлмэрилэгшэд эмхидхэһэн юм.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ҮГЛӨӨДЭРҺӨӨ ЭХИЛХЭНЬ

Аха дүү Монголой Арадай Республикын «Мудрая царица Мандухай» гэһэн уран һайханай фильм республикын ажалшадта харуулагдажа эхилбэ. Тус фильмын сценариие МНР-эй мэдээжэ түүхэшэн, уран зохёолшо Ш. Нацагдорж бэшэһэн, Б. Бальжиням найруулжа, зүжэг болгоһон байна.

Совет-Монгол арадай соёлой талаар харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ программын ёһоор, манай республикада асарагдаһан шэнэ фильмүүдэй нэгэн болоно.

Фильмын гол удха богонёор хөөрэжэ үгэхэдэ иимэ. XV зуун жэлдэ Чингис хаанай аша, гушанар засагаа буляалдажа эхилхэдээ, диилдэшэгүй гэгдэһэн хаанай засаг түрэ һандаржа, һалажа захална. Энэ үедэ эрэлхэг зүрхэтэй, түбһэн юумэнһээ айха һүрдэхые мэдэхэгүй эхэнэр гэжэ суута ороһон Мандуухай засагаа гартаа абажа, Монгол арадай ударидагша болоно.

Уран һайханай энэ фильм үглөөдэрһөө Улаан-Үдын «Прогресс» кинотеатрта харуулагдажа эхилхэнь.

Н. БУДАЕВА.

ХҮНДЭЛЭН ЁҺОЛБО

«Коммунизм» колхоздо дайнай олон ветеранууд ажаһуудаг. Һаяхан тэдэнэртэ зорюулжа, Агууехэ Илалтын 45 жэлэй ойн баярай үдэшэ үнгэргэгдэбэ. Энэ үдэшые ветерануудай совет, колхозой правлени, партийна бюро эмхидхэһэн байгаа. Колхозой правлениин түрүүлэгшэ Г. Г. Варфоломеев, партбюрогой секретарь В. Ф. Федоров үдэшэдэ хабаадалсажа, халуун үгэнүүдые хэлэһэн, дайнай ветерануудай ажахыдаа шадаха зэргээрээ туһалжа байдагтань баяр хүргэһэн байна.

Удаань соёлой байшангай хүдэлмэрилэгшэд гоё һайхан концерт наада харуулба. Һүүлдэрнь ветерануудта сай уулгаһан, хүндэлһэн, бэлэг барюулһан байха юм.

Үдэшын түгэсхэлдэ ветерануудай үмэнэһөө ветерануудай совэдэй түрүүлэгшэ Ф. Красулин үгэ хэлэхэдээ, сугларагшадта баярые хүргөөд түрэл колхоздоо, түрэл нютагтаа шадаха зэргээрээ туһалжал байхабди гэжэ найдуулба.

В. ШИРДАРМАЕВ.

Мухар-Шэбэрэй район.

ЗАНШАЛТА БОЛГОГДОХО

Нэгэдэхи разрядтайшуул болон спортын мастерта кандидадуудай дунда дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Буряадай багшанарай институдай түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөөн һаяхан Спортын байшан соо үнгэргэгдөө.

Бүхы шахуу шэгнүүрнүүдтэ һонирхолтой, шанга тэмсэл болобо. Мүрысөөнэй дүнгүүдээр П. Болотов, Б. Батодалаев, З. Уханаев, Б. Лхасаранов, М. Базаров, А. Доржиев, Э. Раднаев, Б. Цыденов гэгшэд өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илалта түйлаһан байгаа.

Һүүлдэнь буряад арадай бүхэ барилдаагаар эгээл абарга бүхые элирүүлхын түлөө мүрысөөн үнгэргэгдэбэ. Буряадай багшанарай институдай студент Баяр Балдоржиев чемпион болоо.

Саашадаа иимэ мүрысөөнүүд заншалта болгогдожо, һара бүхэндэ үнгэргэгдэхэ юм. Ээлжээтэ мүрысөөе «Трудовые резервы» бүлгэм апрель һарын тэн багта Спортын байшан соо үнгэргэхэ байна.

В. ГАРМАЕВ.

МВД-һээ МЭДЭЭСЭНЭ

Байгша оной мартын 26-һаа апрелиин 1 болотор республика дотор 219 гэмтэ ябуулганууд боложо, эндэ 4 хүн алуулһан, 20 хүниие алаха гү, али гэмтээхэ һэдэлгэ гаргагдаһан байна. Тиихэдэ энэ үе соо нэгэ эхэнэрые хүсөөр эдлэһэн, 37 ушарта хулиган аашa гаргажа, хүнэй бэе зорюута хүндөөр гэмтээхэ, гүрэнэй, ниитын болон хубиин зөөри хулгайлһан 111 ушар элирүүлэгдэбэ. Энээнһээ гадна үмсын 11 автотранспорт хулгайлагдаһан, наркотическа бодосуудые хэрэглэһэн 7 хүн баригдаһан байха юм.

Мартын 26-да Улаан-Үдын «КПП» гэдэг автобусуудай буудал шадар танигдаагүй 3 хүн яагаашьегүй ябаһан Ю. В. Егоровые ехээр сохиһон, гэмтээһэн байба. Нэгэндээ нэтэрһэн эдэ гурбан милициин хүдэлмэрилэгшэдтэ баригдажа, нэрэ обогынь тодоруулагдаба. Тэдэнэр хэд бэ гэхэдэ, «Эколог» кооперативай хүдэлмэришэн Шепелев, «Сапожок» ательегэй гутал оёгшо Цыдыпов, хаанашье ажал хэдэггүй Очкеев гэгшэд болоно. Һүүлшынь хоёр урдандаа сүүдэй харюусалгада хабаадуулагдаһан байгаа.

Мүн Улаан-Үдын Гагаринай нэрэмжэтэ үйлсэдэ, «Бани» гэжэ трамвайн буудалай хажууда наншалдаанай үедэ Ахмедов хүдөө ажахын институдай хүдэлмэрилэгшэ С. Т. Бамбаевай зүүн гарые хутагаар дайраа.

Улаан-Үдын «Үхибүүдэй эд бараан» магазин соо эрхэтэн Хинганскаягай сүүмхэ соохоо бэһэлиг, 174 түхэриг мүнгэн хулгайлагдаһан байба. Хулгай хэһэн Ивалга тосхоной Ю. Ш. Лойба баригдаа.

Зүүн Сибириин технологическа институдай студент Гомбожапов Т. Н. Жуковскын нэрэмжэтэ үйлсын 5-дахи гэрэй газаа З. Н. Глебовагай малгай буляагаад, тэрьелжэ ябаһаар баригдаба. Мартын 28-да танигдаагүй хоёр хүн О. Ж. Будаевые сохиһоной удаа хутагаар заналжа байгаад, дэгэл дипломат хоёрыень буляаһан юм.

Авиационно заводой оёдолой 17-дохи цех руу хулгайшад орожо ябаһаар баригдаба. Эдэнэр хэд бэ гэхэдэ, тус заводой хүдэлмэришэд О. А. Москаленко В. А. Леонов хоёр байшоо.

Мартын 31-нэй үдэр Совэдүүдэй талмай дээрэ Манутовагай сүүмхэ хулгайлһан Давыдов баригдаа. Мүн энэ үдэр Банзаровай нэрэмжэтэ үйлсэдэ буу һүргэһэн Ивалгын мехлесхозой тракторист А. Н. Ошурков баригдаа.

Үнгэрөөд байһан үе соо 42 түймэр боложо, 46400 түхэригэй гарза хэгдэжэ, 3 хүн, тэрэ тоодо нэгэ үхибүүн хосорсо.

Улаан-Үдын Южный тосхондохи хатуу шанга хэһээлтын колониһоо 2 хүн зугадаа гэһэн мэдээсэл абтаа һэн. Мүнөө зугадаһан Гончаров Сухомлинов хоёр баригданхай. Эдэнэрые бариха хэрэгтэ туһаламжа үзүүлһэн ажалшадта республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министерство баяр баясхалан хүргэнэ.

Буряадай АССР-эй МВД-гэй пресс-бюро.

ХЭНИИНЬ ОШОГШО ААБ?

Мүнөө зун Италида футболоор дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө наадан болохонь гэжэ спортдо дуратайшуул һайн мэдэжэ байгаа ёһотой. Энэ наада харахаяа ошохо дуратайшуулда нэгэл путевко Сэлэнгын районой футболой федерацида үгтэбэ.

Дэлхэйн эрхим командануудые, футболой «одонуудые» гоё һайхан наадануудые хараха аза талаанда хэн хүртэгшэ ааб?

В. ЧЕРНЫХ.

Хоёрдохиёо үнгэргэгдэбэ

Ажалшадай мүнгэ зөөри хадагалжа байдаг республикын нөөсэлгын кассанууд «Запорожец» түхэлэй машина шүүхэ тусхай счет нээһэн юм. Хүнгэн машина шүүхэ дуратайшуул нөөсэлгын книжкэдэ 1950 түхэриг хадагалха эрхэтэй байһан гээшэ.

— Мүнөө республика дотор иимэ нөөсэ хэгшэдэй тоо 1650 хүн болонхой. Үнгэрэгшэ жэлэй сентябрь һарада эдэ машинануудай түрүүшын шүүбэритэ наадан үнгэргэгдөө һэн. Тиихэдэ 8 машина табигдажа, эдэнэйиень хүн бүхэн шүүхэ аргатай байгаа. Тиигэжэ энэ зал соо үнгэргэгдэһэн тэрэ нааданда Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай студентка «Запорожец» машина шүүхэ аза талаантай байгаа бэлэй,— гэжэ Буряадай АССР-эй нөөсэлгын банкын управлениин ахалагша инспектор, тираж үнгэргэхэ комиссиин секретарь Т. И. Маркова хөөрэнэ.

Тиражда наадагдаһан нүгөөдэ 7 машина республикын районуудай ажалшад шүүһэн байгаа. Харин мүнөө хоёрдохиёо үнгэргэгдэһэн шүүбэритэ тиражай нааданда баһал 8 машина табигдаһан байгаа. Чайковскын нэрэмжэтэ концертын зал соо үнгэргэгдэһэн тиражай нааданда 300-гаад хүн сугларжа, өөһэд өөһэдынгөө талаан туршабал даа.

— Үхибүүд бидэнэртэ зол жаргал асардаг гээшэ. Тиимэһээ мүнөөдэр автомобиль шүүхээр үнгэргэгдэһэн лотерейн биледүүдые эдэ хоёр жаахан үхибүүд татажа гаргахаар уригдаба. Шэмээгүйхэн шагнажа, өөһэдынгөө нөөсэлгын книжкэнүүдэй номернуудые шалгахыетнай хүсэнэб,— гэжэ шүүбэритэ тираж үнгэргэхэ комиссиин түрүүлэгшэ, арадай депутадуудай городской Совэдэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо В. И. Марфин мэдээсээд, хүдэлмэриеэ эхилнэ.

Бүхыдөө тус тустаа долоон номер, ондо-ондоо серитэй биледүүд татагдана. Хэдэхэн минутын туршада 8 машинын номер, серинүүд татагдалай. Харин эндэ сугларагшадай хэниинышье шүүхэ азагүй байба.

— Республика дотор хоёрдохиёо үнгэргэгдэһэн тиражай нааданда гараһан машинануудые хүдөө нютагуудай, хотын зарим ажалшад шүүһэн байна. Тэдэнэй дундаһаа «Бурятмебель» нэгэдэлэй хүдэлмэришэн А. Ю. Бадмаев, Октябрьска райондо ажаһуудаг Л. Г. Скобина, Мухар-Шэбэрэй районой «Коммунизм» колхозой гэшүүн С. В. Кобенев, Хориин районһоо пенсионер Г. И. Машанов гэгшэдые нэрлэлтэй,— гэжэ нүхэр Маркова хөөрэнэ.

Республикын нөөсэлгын кассануудта машина шүүхээр тусхайтаар нээгдэһэн шүүбэриин тиражнууд жэлдээ хоёр удаа үнгэргэгдэдэг юм ха. Тиихэдээ өөрынгөө нөөсэлгын книжкэдэ 1950 түхэриг хадагалһан хүн бүхэн 3900 түхэригэй «Запорожец» машина шүүхэ аргатай болонхой. Ээлжээтэ гурбадахи наадан байгша оной сентябрь һарада үнгэргэгдэхөөр хараалагдана.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Шанга жабартай хаһа үнгэржэ, үнинэй хүлеэгдэһэн урин дулаан хабарнай хүрэжэ ерэбэл даа. Игаабарита дулаан үдэрнүүдэй болохые хүлеэжэ ядаһан үхибүүд уһа голой эрьеэр наадаһа, гол гоё сагаа үнгэргэнэ. Иланхая уһа голдо, нүүр сөөрэмүүдтэ дүтэ ажаһуудаг үхибүүд уһанай мүльһэнһөө сүлөөрхэ үдэрые хүлеэжэ ядана.

Павел Бурмакинай буулгаһан энээхэн фотозураг дээрэ үхибүүд эрьедэ татагдажа гаргагдаһан онгосо дээрэ һууһаар, игаабарита үдэрнүүдэй ерэхые хүлеэн, үнгэрэгшэ хабарай хаһые түгэсхэһэн тухай хөөрэлдэнэ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

АПРЕЛИИН 9-һөө 15 ХҮРЭТЭР

ПОНЕДЕЛЬНИК, 9

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30— Мультфильмнүүд. 10.00— Футболой шэнжэлэл. 10.30—«Гжель — ородой гайхал». 11.20— Балет... Балет... 12.20— Уран зохёолой уншалга 13.00—«Я дойду до полюса» — баримтата фильм. 13.30— Время. 16.45—«Свистать всех наверх»— үхибүүдтэ фильм. 17.55—«СССР — Индия: праздник и будни» — баримтата фильм. 18.05— В. А. Моцарт. Хүгжэм. 18.30— Үхибүүдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 19.30 — Время. 20.00— Бидэ ба экономико. 20.55—«Смерть под парусом» — уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 22.00— Время. 22.30— Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35— Футболой шэнжэлэл. 23.05—Литературно-уран һайханай «Үгэ» программэ. 01.05— Шэнэ һониной албан.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Баримтата фильм. 9.35, 10.35— Географи. 8-дахи класс. 10.05— Итальян хэлэн. 11.05— Эжы, аба бидэ гурбан. 11.35, 12.35— Биологи. 7-дохи класс. 12.05— Ород хэлэн. 13.05—«Здравствуйте все» — уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 14.25—«Бессрочка»— ба-

ВТОРНИК, 10

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Смерть под парусом»— уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 10.40— Мультфильмнүүд. 11.05— Ан амитадай аймагта. 12.05— Хүгжэмтэ дамжуулга. 12.25— Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25 —Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 13.30— Время. 14.00 Ородой искусствын зуун жэл. 16.45—«Ажал хэрэгтэ хабаатай бодолнуудай ярмаг». 18.00— Богони концерт. 18.15—«...Где-то возле Огненной земли»— баримтата фильм. 18.45— Хүгжэмтэ амаралта. 19.30— Время. 20.00—«Фрагменты одной биографии». Аргентинын композиторнуудай хүгжэмөөр фильм-балет. 20.50—«Смерть под парусом»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 22.00— Время. 22.30— Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.30— Оперодо дуратайшуулай телеклуб. 23.20— Залуушуулай һонин. 00.20— Э. Шопен. 00.30— Футболоор СССР-эй чемпионат. «Спартак»—«Динамо» (Москва). 01.20— Шэнэ һониной албан.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Юугээр дурсагдахабибди? 9.35, 10.35— Литература. 9-дэхи класс. 10.05, 11.05— Француз хэлэн. 11.35, 12.40— Байгаали шэнжэлгэ. 2-дохи класс. 11.55— Ехэ юумэ мэдэдэг хүнүүдтэ дамжуулга. 13.00—«Здравствуйте все» — уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 14.05— Ритмическэ гимнастика. 14.35—«Первые радо-

СРЕДА, 11

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Смерть под парусом»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 10.40— Мультфильм. 11.05 — Футболоор СССР-эй чемпионат. «Спартак» —«Динамо» (Москва). 11.55— Аяншалагшадай клуб. 12.55— Арадай уран бэлигэй телепрограммануудай «Һолонго» гэһэн уласхоорондын VIII фестиваль (Афганистан). 13.30— Время. 14.00— А. Зурабов. «Лика»— зүжэг. 16.45— Л. В. Бетховен. 9-дэхи симфони. 17.55— Баримтата фильмүүд. 18 25— Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 18.30— Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 19.30— Время. 20.00— Ленинэй зохёолнуудые уншанабди. Политическэ асуудалаар захяа. 20.30— Залуушуул дуулана, хатарна. 20.45—«Плач волчицы» — уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 22.00— Время. 22.30— Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35— Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.45— «Плач волчицы»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 23.55 — Баримтата фильм. 00.45 — Шэнэ һониной албан.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 9.35, 10.35— Байгаали шэнжэлгэ. 3-дахи класс. 10.05, 11.05— Немец хэлэн. 11.35, 12.35— Юрэнхы биологи. 10-дахи класс. 12 05 — «Хлеб. Дом. Хозяин»— баримтата фильм. 13.05— Баримтата фильм. 13.35— Чехиин филармониин симфоническа оркестрэй концерт. 14.05—«Первые радости». 2-дохи хубинь. «Не-

ЧЕТВЕРГ, 12

КОСМОНАВТИКЫН ҮДЭР

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30— Мультфильм. 10.00— «Плач волчицы»— уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 12.25— Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25— Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30 — Время. 14.15— Л. Леонов. «Золотая карета»— Бага Бронной дахи Москвагай драмын театрай фильм-зүжэг. 16.30 — Мультфильм. 16.45—«Пехота есть пехота»—баримтата фильм. 17.40—Ашхабад хотын хүүгэдэй филармониин скрипачнуудай ансамблиин концерт. 18.10 — Хүн. Газар дэлхэй. Юртэмсэ. 19.10— Замбуулин тухай мультфильмнүүд. 19.30— Время. 20.00—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 20.40— Экономическа реформые эршэдхэхэ. 22.00— Время. 22.30 — Театральна мемуарнууд. М. И. Бабанова. 00.30— Шэнэ һониной албан. 00.45— ВЛКСМ-эй XXI съездын дневник.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 9.35, 10.35 — Юрэнхы биологи. 11-дэхи класс. 10.05, 11.05— Испан хэлэн. 11.35, 12.40— Хүгжэм. 2-дохи класс. 11.55— Эрдэмэй һонин. 13.00— «Я вернусь»—баримтата фильм. 13.40— Ритмическэ гимнастика. 14.20—«Первые радости». 2-дохи хубинь. «Необыкновенное лето»— уран һайханай фильм.

ПЯТНИЦА, 13

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 10.15 — Мультфильм. 10.35— Оперодо дуратайшуулай телеклуб. 11.50— Хүнэй институт. 12.50— Баримтата фильм. 13.00—«Хайшан гэжэ амарнабибди» гэһэн циклһээ. 13.30— Время. 14.00— Останкинадахи концертнэ студида поэт Д. Самойловтой уулзалга. 16.45—«Хэрбээ тэды хүрөө һаа...» 17.30—«Магия черная и белая»—үхибүүдтэ фильм. 18.45—«Компьютертэй харилсаан». 19.30— Время. 20.00— Совэдүүдтэ — засаг. 20.30 — Баяанаар наадаха. 20.40—«Штрихи к портрету В. И. Ленина»— олон серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи фильм. «Полтора часа в кабинете Ленина». 22.00— Время. 22.30— Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.35— Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.45— Хараа бодол. 00.15 — Хүгжэмтэ дамжуулга. 00.40 — Шэнэ һониной албан. 00.55— ВЛКСМ-эй XXI съездын дневник.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Саад, огород соо. 9.35, 10.35— Литература. 5-дахи класс. 10.05, 11.05— Англи хэлэн. 11.35, 12.35— Литература. 6-дахи класс. 12.05 — «Тайна затонувшего города»— баримтата фильм. 13.05— Л. В. Бетховен. Оркестртэй хамта скрипкэ дээрэ гүйсэдхэгдэхэ концерт. 13.50— А. Н. Островскиин гэр-музей тухай. 14.35— «Первые радости». 2-дохи хубинь. «Необыкновенное лето» — уран һайханай фильм. 7-дохи сери. 16.00— Бадминтоноор Европын чемпионат. УЛААН-УДЭ. 17.30— Мульфильмнүүд. 18.00— Буряад хэлэнэй хэшээл. 18.35— Буряад ороной һони-

СУББОТО, 14

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Эжы, аба бидэ гурбан». 10.00—«Булагууд». 10.30 — Жэлэй дүрбэн саг. Апрель. 11.30—«Бурда моден» дурадхана... 12.00— Худалдаа наймаанай һонин. 12.30—«Фламинго приносит счастье»— уран һайханай фильм. 14.00— Политическэ асуудалаар хөөрэлдөөн. 14.30— Академик Н. Н. Семеновой ажал ябуулга тухай баримтата фильм. 15.25— Арадай уран бэлигэй телепрограммануудай «Һолонго» гэһэн уласхоорондын VIII фестиваль. Грузиин ССР. 16.00— Россин бэеэ даанхай байдал. 17.00— Сергей Березинэй дуунууд. 17.10 — Гэр бүлын телевикторина. 17.25— Режиссер Л. Луковой фильмүүд. «Большая жизнь»— уран һайханай фильм. 1-дэхи хубинь. 19.00— Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.45 — «Большая жизнь»— уран һайханай фильм. 2-дохи хубинь. 21.15— Уласхоорондын конкурснуудай лауреат Д. Хворостовский дуулаха. 22.00— Время. 22.30— Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40 — Телескоп. 23.00—«Призрак замка Моррисвилль»— уран һайханай фильм (Чехословаки). 00.30— Смольнын һүмэдэ ородой духовой хүгжэмэй концерт. 01.20— Баримтата фильм. 01.30 — ВЛКСМ-эй XXI съездын дневник.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Арадай хүгжэмэй ансамблиин концерт. 9.45—«Как у наших ворот»— баримтата фильм. 10.10—«Первая Бастилия»—уран һайханай фильм. 11.20—«Ород хэлэн». 11.50—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 11.55—«Совет Росси» —видеоканал. 14.10—Арадай аялга дуунууд. 14.25—«Бьют—беги...»—уран һайханай фильм. (Грузия-фильм). 15.55—Фут-

ВОСКРЕСЕНИ, 15

СОВЕТ ЭРДЭМ УХААНАЙ ҮДЭР

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Бултанай эрхилхэ спорт. 9.15—Ритмическэ гимнастика. 9.45—«Спортлотогой» тираж. 10.00—«Эртэ үглөөнһөө». 11.00—Эсэгэ ороондо алба хэнэ. 12.00—Үглөөнэй энеэдэ нааданай дамжуулга. 12 30—«Дэлхэйе тойрон»—альманах. 13.30—«Элүүр энхэ байлга». 14.15—«Архив смерти»—5 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 15.45— Бултанда хабаатай педагогико. 16.45—«Хүдөөгэй ажал хэрэгүүд». 18.00—«Сказка про влюбленного маляра»—уран һайханай фильм. 19.30—Энэрхы сэдьхэлэй долоон хоног. 20.00—Мультфильм. 20.15 — «Самогонщики»—уран һайханай фильм. 20.35—«Разорванный круг»—уран һайханай фильм. 22.00—Время. 22.30— «Хэтэдээ мүнхэ зүйлнүүд тухай бодолнууд». 22.45—П. И. Чайковский. Романснууд. 23.05— Баримтата фильм. 23.20—«Каланс» ансамбль таниие урина.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—«Зарядкада зогсогты!» 9.15—«Мы жили по соседству — уран һайханай фильм. 10.30—«Хани харилсаан»—видеоканал. 13.00 — «Араал далайда туһалагты»— телемарафон. 1-дэхи хубинь. 14.00—НБА-гай мэргэжэлтэ баскетболистнуудай дунда США-

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Газарай үрэжэл һайжаруулха габшагай хоёр һара республика доторнай сокосхогдонхой. Энэ жэлдэ ган гасуур болохо гэжэ гидрометеорологуудай багсаалһанаар болоо һаа, гансал уһалуурида найдаха гэжэ газетын нэгэдэхи хуудаһанда толилогдоһон «Уһалуури тон шухала» гэһэн статья дотор хэлэгдэнэ.

Улаан-Үдын Борсоевой нэрэмжэтэ үйлсэдэ түрүүшын шудхамал гэр байрын һуури табигдаһан. Архитектурна хэрэгэй түсэбүүдэй өөһөр иимэ байрын гэрнүүд 7,14 дабхар байха гэжэ тоб юм. Түрүүшын иимэ гэрэй баригдаха газар дабаашагүй дутуу дундануурд, В. М. Шагаловай бригадын барилгашадай энэ шэнэ хэрэгэй ургашатай ябуулга гэһэн эрмэлзэл ородолго тухай репортаж газетын хоёрдохи хуудаһанда толилогдоно.

Өөрһэдөө хүтэлбэрилһэн, өөрынгөө мүнгэ зөөрөөр эрхилэгдэгөө хангаха республиканска концепциие зүбшэн хэлсэлгын оршомдо БНЦ-гэй ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, биологиин эрдэмэй кандидат, доцент М. Шаргаевай «Асуудалнууд бии» гэһэн статья толилогдобо.

«Жэлэй туршада үнеэн бүриһөө 2500 килограмм һү һаахын түлөө» гэһэн ниитэ гаршаг доро профессор К. Ильинэй «Малай ашаг шэмэ дээшэлүүлхэ аргануудай» гэһэн статья номерто оронхой. Малай үүлтэр һайжаруулха тухай асуудалда статья зорюулагдана.

Үйлэдбэриин «Бурятфермаш» нэгэдэлэй коллективэй профсоюзна конференци дээрэһээ уран зохёолшо О. Серовагай хэһэн тэмдэглэлнүүд «Шандхэдэ хэн гараба» гэһэн гаршагтай толилогдоно.

«Хэтэ мүнхэдөө арадай зүрхэ сэдьхэлдэ» — Б. Семеновой иимэ гаршагтай статья Агуу Илалтын 45 жэлэй ойдо зорюулагдана.

Редактор Р. Б. ГАРМАЕВ.

Кино, театр

ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА
КАРЛИК-НОС — в 12, ВЛАДЫКА ДЖУГЛЕЙ — в 19.

БУРЯТСКИЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ ТЕАТР имени Х. НАМСАРАЕВА
КТО ПЕРВЫЙ УВИДЕЛ СОЛНЦЕ?—в 12, ТОХЕОЛГОН (соприкосновение звезд)— в 19-30.

РУССКИЙ ТЕАТР ДРАМЫ
ЗВЕЗДЫ НА УТРЕННЕМ НЕБЕ (ГРУППА РИСКА)— в 19-30.

«ДРУЖБА»
ВАСИЛИСА ПРЕКРАСНАЯ — в 9-50, ЧЕТЫРЕ МУШКЕТЕРА (2 серии)— в 11-20, 15-30, 19-30. ЧЕТВЕРО ПРОТИВ КАРДИНАЛА — в 14, 18, 21-50.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал — ЛОЖНАЯ КЛЯТВА (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал — САЛОН КРАСОТЫ — в 10, 13-40, 17-20, 21, ХОН ГИЛЬ ДОН — в 11-40, 15-20, 19.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50001.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-04423. № 82.